

ВИСОКА ШКОЛА ЗА НОВИНАРСТВО
И ЗА ОДНОСИ СО ЈАВНОСТА

МЕДИУМСКАТА ПИСМЕНОСТ ВО МАКЕДОНИЈА: ОБИД ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Истражувањето е дел од проектот
„Медиумската писменост во ера на наплив на информации: Коалиција за медиумска писменост“
финансиран од Европската Унија

www.medium.edu.mk

**Медиумската писменост
во Македонија:
ОБИД ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА
ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ**

**ВИСОКА ШКОЛА ЗА НОВИНАРСТВО
И ЗА ОДНОСИ СО ЈАВНОСТА**

Скопје, 2018

Издавач: Висока школа за новинарство и за односи со јавноста
За издавачот: Жанета Трајкоска
Едиција: РесПублика

Автори: Весна Шопар, Александра Теменугова, Моника Аксентиевска
Уредник: Жанета Трајкоска
Стручен соработник: Блага Панева, Биро за развој на образованието
Лектор: Татјана Б. Ефтмоска
Дизајн и техничка обработка: Дејан Јовески
Фотографија на насловна страница: Маја Јаневска-Илиева
Печатница: Винсент Графика Скопје
Тираж: 200
Година на издавање: 2018

Изработката и печатењето на публикацијата „Медиумската писменост во Македонија: обид за имплементација во основното образование“ е овозможено со финансиска поддршка на Европската Унија во рамки на проектот „Медиумската писменост во ера на наплив од информации: основање коалиција за медиумска писменост“ што го реализира Високата школа за новинарство и за односи јавноста во соработка со Институтот за различности во медиумите од Лондон, Велика Британија и со дневниот весник „Нова Македонија“. Наведените мислења на оваа публикација се мислења на авторите и не ги одразуваат секогаш мислењата на Европската Унија.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

373.3.015:316.774(497.7)(047.31)

ШОПАР, Весна

Медиумската писменост во Македонија : обид за имплементација во основното образование / [автори Весна Шопар, Александра Теменугова, Моника Аксентиевска]. - Скопје : Висока школа за новинарство и за односи со јавноста, Институт за комуникациски студии, 2018. - 74 стр. ; 30 см. - (Едиција РесПублика)

Публикацијата е во рамки на проектот: „Медиумската писменост во ера на наплив на информации: Коалиција за медиумска писменост“. - Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 67-74

ISBN 978-608-4805-12-0

1. Теменугова, Александра [автор] 2. Аксентиевска, Моника [автор]
а) Медиумска писменост - Основно образование - Македонија - Истражувања
COBISS.MK-ID 109144074

Содржина

Вовед.....	6
1. Образование за медиумска писменост.....	9
2. Меѓународни и европски стандарди и документи.....	15
3. Практикување на медиумското образование – примерот на Словенија.....	25
4. Регулативата за медиумското образование во Македонија.....	37
5. Медиумската писменост во наставните програми во основното образование во Македонија.....	43
Заклучок.....	59
Препораки.....	63
Библиографија.....	67

Вовед

Истражувачкиот извештај „Медиумската писменост во Македонија – обид за имплементација во основното образование“ е продолжение на истражувањето „Медиумската писменост во Македонија: алатка што недостасува за активно граѓанство“ од 2016 г., кога Високата школа за новинарство и за односи со јавноста ја анализираше медиумската писменост во средното образование, во граѓанскиот сектор и кај медиумите.

Целта на ова истражување е да се утврди актуелната состојба во имплементацијата на медиумската писменост во основното образование во Македонија. Во анализата се дефинираат медиумското образование како процес и медиумската писменост како резултат на тој процес. Се објаснува концептот на медиумско образование според меѓународните и европски стандарди и документи, различните модели на практикување на медиумското образование, а посебно е анализиран словенечкиот модел на медиумско образование.

Клучни прашања кои се поставуваат во документот се: како се третира медиумската писменост образование, со какви способности се стекнуваат учениците од сферата на медиумската писменост, кои облици на стекнување знаења за медиумската писменост се користат (дидактички материјал, опрема, просторни услови, училишни и вонучилишни активности) и каква е едукацијата на наставниот кадар за медиумска писменост.

Методолошкиот пристап се заснова врз анализа на меѓународни документи, домашна и меѓународна регулатива за образовна политика, фокусни групи со наставници од осумте плански региони во Македонија (Источниот, Североисточниот, Полошкиот, Пелагонискиот, Скопскиот, Југоисточниот, Југозападниот и Вардарскиот Регион) и интервјуа со претставници на Бирото за развој на образованието, Министерството за образование и наука, педагошките факултети во земјава, граѓански организации, медиуми и Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Бирото за развој на образованието при МОН го помогна истражувачкиот процес со организација на фокусните групи со наставниците, учебници, а имаше и консултативна улога во анализата на наставните програми. Истражувањето и анализирањето на собраните податоци се реализираше од јуни до декември 2018 г.

Истражувањето е дел од проектот „Медиумска писменост во ера на наплив од информации: основање коалиција за медиумска и информациска писменост“, што го води Високата школа за новинарство и за односи со јавноста, чијшто тим го реализираше и ова истражување. Проектот е финансиран од Европската Унија.

1.

Образование за медиумска писменост

**No child's education is complete without media literacy
education and skills of the 21st century literacies.
(Wan and Gut, 2008)**

Во светот денес, радиото, телевизијата, компјутерите и интернетот се наши доминантни културни алатки за пребарување, селекција, собирање, складирање и пренесување знаења. Веќе не се прави разлика помеѓу традиционалните и дигиталните медиуми и може да се чита весник, да се гледа телевизија и филм на компјутер или на мобилен телефон. Но, зголемувањето на знаењето со користењето на масовните медиуми и комуникациите има и свои предности, и свои недостатоци. Додека ги усвојуваме нивните добри страни, треба да се обидеме да ги избегнеме негативните. Затоа ни е нужно развивање на медиумска писменост, особено кај децата, популација родена и растена со новите информациско-комуникациски технологии, присутни како дома така и на училиште.

За медиумска писменост ни е потребно медиумско образование. Самиот поим 'медиумска писменост' е дефиниран уште во 1992 година, на Конференцијата за медиумска писменост (National Leadership Conference on Media Literacy) во Аспен, Америка, а во теоријата и денес постои консензус за нејзиното значење како *способност за пристап, анализа, евалуација и комуницирање на информациите во сите нивни форми* (Aufderheide, 1993:6). Таа овозможува развивање различни вештини: технички (способност за пристап до медиумите), критички (разбирање на медиумските содржини, способност за нивно толкување и критичко вреднување), практични (способност за создавање медиумски пораки). Дури може да се каже дека во нејзината основа е принципот на истражување. Подоцна, Европската повелба за медиумска писменост ќе понуди поширока дефиниција, со цел вклучување на сите можни елементи на медиумската писменост. Таа опфаќа: „Ефикасно користење на медиумските технологии за пристап, складирање, повторно преземање и споделување на содржината за исполнување на потребите и интересите на поединецот и заедницата; овозможување пристап до информации и свесна одлука за нив од широкиот спектар на медиумски форми и содржини од различни културни и институционални извори; донесување свесна одлука избор за широк спектар на медиумски форми и содржини од различни културни и институционални извори; разбирање како и зошто се произведува медиумската содржина; критичка анализа на техниките, јазикот и конвенциите што ги користат медиумите и пораките што ги пренесуваат; креативно користење на медиумите за изразување и пренесување на идеи, информации и мислења; идентификување и избегнување или оспорување на медиумски содржини и услуги кои можат да бидат непосакувани, навредливи или штетни; ефективно користење на медиумите во остварувањето на демократските права и граѓански одговорности.“ (Bachmair, Bazalgette, 2007:84)

Од друга страна, а следејќи ја Препораката за медиумско образование на Парламентарното собрание на Советот на Европа (од 2000 година), медиумското образование е дефинирано како „наставни практики кои настојуваат да развијат

медиумски компетенции, сфатени како критички и разумен став кон медиумите, а со цел градење добро избалансирани граѓани способни за донесување сопствен суд врз основа на расположливите информации. Тоа им овозможува пристап до потребните информации, анализа и идентификација на економските, политичките, општествените и/или културните интереси кои стојат зад нив. Медиумското образование ги учи поединците да толкуваат и да произведуваат пораки, да изберат најсоодветен медиум за комуникација и да имаат поголемо влијание врз медиумската понуда и производство¹. Односно, медиумското образование се занимава со настава и учење за медиумите, а не учење преку медиумите и нивна употреба на часовите како наставно помагало. Покрива цел спектар на медиуми, вклучувајќи ги филмот, телевизијата, видеото, радиото, печатените медиуми (особено весниците и списанијата) и новите дигитални комуникациски технологии во општествено-политички контекст, продукцијата и ширењето информации, растот на медиумската индустрија, развојот на комерцијалните медиуми, улогата на рекламирањето... Целта е да се стекне знаење кај младите за разбирање на карактеристиките, потребите и проблемите на медиумите, развивање на способност за критичка анализа, оценување и интерпретација на содржината, формата и контекстот на медиумските пораки, како и способност за користење на дигиталните, визуелните и електронските алатки за креирање сопствени пораки за комуникација и презентирање (Buckingham, 2001).

Всушност, станува збор за спој помеѓу (медиумското) образованието како процес и (медиумската) писменооста како резултат на тој процес. Токму поради тоа, денес термилошки е вообичаено да се зборува за *образование за медиумска писменост* (media literacy education). Односно, да се биде медиумски писмен во 21 век значи да се биде свесен за влијанието на медиумите врз поединецот и општеството, да се поседува разбирање на процесот на масовно комуницирање, способност за анализа и дискусија за медиумските содржини и нивниот контекст, развивање на стратегии за критичка анализа на медиумите, независност од влијанието на медиумите и отворен ум за прифаќање и експериментирање со новите алатки за настава и учење кои ги нуди информатичката ера. Поголемиот дел од академската јавност се согласува дека медиумската писменост зависи како од знаењето, така и од способностите. Поединецот мора да има знаење за масовните медиуми и нивната природа и истовремено да биде способен да го користи тоа знаење кога пристапува, анализира или вреднува различни медиумски содржини. Процесот на учење на медиумската писменост опфаќа широк спектар на ученици, нивните индивидуални преференции, нивните вистински интереси, креативноста, меѓусебната почит. Тој не вклучува само читање и восприемање, туку и работа, доживување, експериментирање и разбирање. Тука ученикот создава, произведува и ги разбира информациите преку негово лично искуство, толкување, имагинација и работа. Меѓу другото, со тоа го зголемува и го зајакнува разбирањето на самиот себе, како предуслов за приспособување во глобалниот свет и функционирање како активен граѓанин во општеството. (Kupiainen, Reijo & Sintonen, 2010).

1 Види: Council of Europe: Recommendation 1466 (2000) Media Education, <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16811&lang=en>

Се разбира, медиумското образование и медиумската писменост не се и не можат да бидат „заштита“ на децата од несаканите медиумски пораки. Иако се бројни оние кои ги повикуваат семејствата, на пример, да го исклучат телевизорот или на децата да им го ограничат времето на користење на компјутерот, факт е дека медиумите се толку вкоренети во нашето културно милје што стануваат дел од нашата култура. Затоа, медиумската писменост треба да им помогне на учениците да станат компетентни, критички писмени во сите медиумски форми, така што тие ќе го контролираат толкувањето на она што го гледаат или го слушаат, наместо да му дозволат на толкувањето да ги контролира нив. За да се стане медиумски писмен не е доволно да се запомнат фактите или статистиките за медиумите, туку да се научи да се постави вистинското прашање за тоа што се гледа, се чита или се слуша. Лен Мастерман (Len Masterman), првиот човек кој предложи сериозно проучување на масовните медиуми во училиштата и стана меѓународна сензација со објавување на книгата „Настава за телевизијата“ (Teaching about Television) во 1980 година, ова го нарекува „критичка автономија“ или способност да се размислува за себе. Без оваа основна способност поединецот не може да има целосно достоинство како човечка личност или да практикува граѓанство во едно демократско општество, каде што да се биде граѓанин во исто време значи да се разбере и да се придонесе во дебатите на актуелното време. (Thoman, Jolls, 2003:21)

Исто така, медиумското образование и медиумската писменост не можат да се третираат ниту како лек од разни манипулативни содржини, иако во актуелниот момент токму медиумската писменост стана центар на гравитацијата во борбата против „лажните вести“ кои буквално го преплавија целиот свет и на нозе ги кренаа едукаторите, законодавците, филантропите, технолозите. Токму затоа, уште поалармантна е потребата од медиумско образование на децата и зајакнување, пред сè, на критичките и когнитивните способности при восприемањето на медиумските содржини. Односно, ако една од целите на медиумското образование е да развие автономни и критички поединци со сила да се спротивстават на медиумските манипулации и реторика, не смее да се заборави и „активната публика“, што сугерира дека значењето на медиумските текстови не е само едноставно испратено до публиката, туку дека таа е исто така и нејзин креатор. Таа, со користењето на видеокамери и друга медиумска опрема, слободно ги создава сопствените значења и сопствените медиумски презентации. Фокусот е пренасочен кон дигиталната технологија, игрите и интернетот, а новите дигитални медиум (богати со слика, текст, звук, видео, анимации) бараат и нови компетенции. Односно, „иднината на развојот на медиумската писменост мора да вклучува развој на традиционалните вештини за читање и пишување во комбинација со новите практики на писменост кои вклучуваат зборување, гледање, слушање и дизајнирање“ (Thomas, Jolls, 2003:21)

Временски „**приказната**“ – образование за медиумска писменост е започната во '70-те години од минатиот век кога акцентот е ставен врз намалување и спречување на негативното влијание на медиумите, пред сè, на филмот и те-

левизијата.² Но, со текот на времето, тежиштето, од заштитата, се поместува кон активен и одговорен однос и образование за медиумите, и сè поголемо внимание се посветува на развивање на комуникациските способности на децата, односно развивање знаења и вештини потребни за безбедно користење на медиумите, но и за критичко разбирање на медиумските содржини и за начинот на функционирање на самите медиуми. Денес посебно внимание се посветува на интернетот (интернет-писменоста), на промоцијата на безбедното користење на интернетот преку сузбивање илегални, штетни содржини и лажни вести. Хронолошки, медиумското образование прво се развива во Велика Британија, Австралија, Канада, Јужна Африка и САД. Австралија меѓу првите ќе формира студии за медиумска писменост, а првите учебници се изготвени во текот на '80-те и '90-те години. Потоа интересот се зголемува и во други земји, како Холандија, Русија и Италија. Денес, нема земја-членка на Европската Унија во која образованието за медиумска писменост не е присутна во образовните системи, без оглед дали се работи за посебен предмет или за интер/курикуларен пристап во различни програми.

Всушност, патот за влез на медиумската едукација во образовниот систем на бројни држави во светот ќе го трасира УНЕСКО во 1982 година, со Декларацијата за медиумска едукација во Грунвалд, Германија. Декларацијата ја истакнува сеприсутноста на медиумите и нивното големо влијание, но и фактот дека тие се дел од културата на денешниот свет и инструмент за активно граѓанско учество во општеството. Исто така, се истакнува дека поголемиот број системи на формално и неформално образование не поттикнуваат медиумско образование, а училиштата и родителите ја делат одговорноста за подготовка на младите за живот во свет со моќни слики, зборови или звуци. Се заговара интегриран пристап во наставата по јазик и комуникација и се нагласува дека медиумското образование ќе биде успешно доколку родителите, наставниците, медиумските работници и носителите на одлуки ја препознаат својата улога во тој процес. Поголемата интеграција на медиумското образование во наставата би бил важен чекор кон поефективно образование.

² Пред сè, Конвенцијата за прекуграничната телевизија на Советот на Европа и Директивата за аудиовизуелните медиумски услуги на Европската Унија со кои се регулира емитувањето на содржини кои не се наменети за пошироката публика).

2.

Меѓународни и европски стандарди и документи

УНЕСКО: КОНЦЕПТОТ ЗА МЕДИУМСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Еден од најзначајните документи, актуелен и денес во сферата на медиумското образование, секако е *Декларацијата за медиумско образование* (Grunwald Declaration on Media Education¹) што УНЕСКО 1982 година ја донесе на Меѓународниот симпозиум во Грунвалд, Германија. Во неа се истакнува нужноста од кохерентна и систематска форма на едукација за масовните медиуми, како предуслов на модерното граѓанство. Во таа насока, надлежните органи во државите се повикуваат:

(1) *Да иницираат и да поддржат сеопфатни програми за медиумско образование, од предучилишно до универзитетско ниво, како и во доживотното образование и во образованието за возрасни чија цел е развивање знаења, вештини и ставови кои ќе го поттикнат нивото на критичка свест и поголемата компетентност меѓу корисниците на електронските и печатените медиуми. Идеално, ваквите програми треба да вклучуваат анализа на медиумските производи, употреба на медиумите како средство за креативно изразување и ефикасно користење и учество во достапните медиумски канали;*

(2) *Да се развијат курсеви за обука на наставници и медијатори, да се зголеми нивното знаење и разбирање на медиумите и да се обучат на соодветни наставни методи, притоа земајќи ја предвид значителната, но фрагментарна запознаеност со медиумите која веќе ја поседуваат многу ученици;*

(3) *Да ги поттикнуваат истражувачките и развојни активности во интерес на медиумското образование, од сферата на психологијата, социологијата и комуникациските науки, и*

(4) *Да дадат поддршка и зајакнување на активностите преземени или предвидени од УНЕСКО чија цел е поттикнување на меѓународната соработка во областа на медиумското образование.*

Потоа ќе следат други бројни конференции со проширување, допрецизирање и развивање на концептот, теоријата и практиката на медиумското образование. Така, 1990 година во Тулуз, Франција, на конференцијата *Нови правци во медиумското образование* (New Directions in Media Education) е прецизиран концептот на медиумска писменост како „знаење за структурата, економијата и функциите на системот на масовни медиуми во општеството, како и аналитичките вештини за читање и на естетските и на идеолошките содржини на пораките на масовните медиуми“ (Thoman, 2000). Утврдено е дека модерното општество, од ера на лингвистичка писменост, има преминато во ерата на електронска писменост и затоа медиумската писменост не е луксуз, туку неопходност. Она што е

1 Види: http://www.unesco.org/education/pdf/MEDIA_E.PDF

најважно, се менува сфаќањето за улогата на медиумските конзументи. Ако во '50-те и во '60-те години на нив се гледаше како на „tabula rasa“, сега веќе тие стануваат активни креатори на значења и прашањето повеќе не е што прават медиумите со луѓето, туку што прават луѓето со медиумите. Односно, целта е оспособување на граѓаните за активен однос со медиумите наместо нивна заштита од потенцијалното штетно влијание на масовните медиуми (преку посредувањето идеологија, комерцијализација, платени огласи и содржини со ниски естетски и едукативни вредности). Како елементи потребни за развој на медиумското образование се наведуваат: а) воспоставување насоки за наставни програми (на национално или регионално ниво) од соодветни образовни институции, б) програми за обука на наставници на универзитетско ниво (не програми по новинарство, туку образование со специфична специјализација), в) поддршка на наставниците – едукативни програми во текот на работата, летни курсеви и сл. преку кои наставниците ќе напредуваат во одбраната специјализација, г) образовни ресурси за наставата – учебници, наставни планови, листи на активности, видеа, постери, брошури потребни за наставата.

На конференцијата *Образование за медиумите и дигиталната доба* (Educating for the Media and the Digital Age) одржана 1999 година во Виена, Австрија, се нагласува медиумското образование како дел од основните права на секој граѓанин во секоја земја во светот, на слободата на изразувањето и правото на информирање, и неговата улога во градењето и одржувањето на демократијата. Во тој контекст, медиумското образование: а) се однесува на сите комуникациски медиуми и ги вклучува печатениот збор и графика, звукот, неподвижните слики и филмот, независно од технологијата на пренос, б) им овозможува на луѓето да стекнат разбирање за комуникациските медиуми кои се користат во општеството и начинот на којшто работат тие и да стекнат вештини за користење на овие медиуми за да комуницираат со другите, в) обезбедува луѓето да научат како да анализираат, критички да размислуваат и да создаваат медиумски текстови, да ги идентификуваат изворите на медиумските текстови, нивните политички, социјални, комерцијални и/или културни интереси и нивниот контекст, да ги интерпретираат пораките и вредностите што ги нудат медиумите, да одберат соодветни медиуми за комуникација на сопствените пораки или приказни за да допрат до посакуваната публика, да стекнат или да бараат пристап до медиумите со цел прием и производство.² Притоа, се препорачува опфатот на медиумското образование да се прошири во наставните планови секаде каде што е тоа возможно (не само во рамките на јазикот), како и да биде дел од доживотното учење. За првпат се спомнува нужноста за пристап до електронските и дигиталните технологии на лицата со посебни потреби и оние во тешка социјална и економска положба, како и посебната улога на медиумското образование во специфични ситуации, како што се социјалните и политички конфликти, војните, природните и еколошките катастрофи.

² Види: Recommendations addressed to UNESCO Adopted by the Vienna Conference „Educating for the Media and the Digital Age“, 1999, Available at: <http://www.nordicom.gu.se/en/clearinghouse/recommendations-addressed-unesco-media-education>

Собирот во Париз во 2007 година ќе ја потврди важноста на Декларацијата од Грунвалд од 1982 година, па дури ќе ја оцени за многу поважна 25 години подоцна. На собирот ќе биде нагласено дека сето она што тогаш било кажано денес се заострува во времето на информатичкото општество и ширењето на знаењето во глобален контекст. Местото и улогата на медиумите е сè поголема во нашите општества, а граѓаните, многу повеќе од кога и да е, мораат да имаат способност за критичка анализа на содржината, без оглед на симболичкиот систем што се користи (слика, звук, текст) за да се адаптираат на социјалните промени. Оттука, нужна и итна е потребата за меѓународна мобилизација за зголемување на медиумското образование и вклучување во процесот на сите заинтересирани страни. Од собирот ќе произлезат 12 препораки за четири приоритетни активности: развој на концепт за сеопфатна медиумска едукација на сите образовни нивоа, обука на наставници и подигнување на свеста на другите засегнати страни во социјалната сфера, истражувања и нивно мрежно ширење, меѓународна соработка. Во овој контекст посебно значајни се чинат првите две (со 8 препораки). Тие опфаќаат:

1. *Усвојување на инклузивна дефиниција за медиумското образование со три главни цели – пристап до сите видови медиуми кои се потенцијални алатки за разбирање на општеството и учество во демократскиот живот, развој на вештини за критичка анализа на пораките, било информативни било забавни, поттикнување производство, креативност и интерактивност во различни области на медиумите;*

2. *Зајакнување на врските помеѓу медиумското образование, културната разновидност и почитувањето на човековите права со приспособување на наставните програми кон разновидноста на културниот, образовниот, социјалниот и економскиот контекст;*

3. *Дефинирање на основните вештини и системи за оценување.* Тие имаат интердисциплинарен карактер и треба да се наведат за секое ниво на училишниот систем. Нивното оценување треба да ги земе предвид учениците, како и наставниците во обуката, и треба да помогне во подобрување на релевантноста и ефективноста на наставните планови за медиумско образование.

4. *Интегрирање на медиумското образование во почетната обука на наставниците.* Таа е клучен елемент на системот и мора да вклучува теоретски димензии и практични вештини, да се заснова врз добро познавање на медиумските потреби на младите луѓе. Во време на брзи промени, оваа обука мора да се потпира врз институционални активности и самообучување, користејќи наставни помагала кои биле тестирани и потврдени од страна на наставниците и учениците.

5. *Развивање соодветни и напредни развојни педагошки методи.* Главната цел е да се постават нови „активни“ методи кои не се компатибилни со веќе подготвените рецепти за предавање, како и еволуција на улогата на наставникот и поголемо учество на учениците.

6. *Мобилизација на сите учесници во образовниот систем.* Интеграцијата

на медиумското образование во образовниот систем мора да ги мобилизира сите засегнати страни. Треба да се зголеми свеста за менаџерите на наставните програми, за директорите на училиштата, за главните образовни службеници, со цел да преземат одговорност за легитимирање на овие акции.

7. Мобилизирање на другите засегнати страни во социјалната сфера. Медиумското образование не може да се ограничи на училишната средина, тоа е грижа и на семејствата, асоцијациите и медиумските професионалци. Медиумското образование треба да се интегрира во професионалната обука на новинарите и да вклучува правни лица и етичко знаење. Истото важи и за сите медиумски професионалци, производители на содржини, уредници, радиодифузери итн.

8. Воспоставување на медиумското образование во рамките на доживотното учење. Медиумското образование не е само за младите, туку и за возрасните чиишто главни информации и извори на знаење се медиумите. Во овој контекст, медиумското образование е процес на квалитетно доживотно учење. На возрасните треба да им се обезбеди обука која ќе им помогне да станат послободни и поактивни граѓани во општеството. Континуираната обука треба да се спроведува на локално ниво, со поддршка на здруженијата на граѓанското општество, невладините организации и експертите.³

Неколку години подоцна, а по долг период на усовршување, работа и соработка со бројни научници, наставници, академици, истакнати учители, УНЕСКО во 2011 година ја издаде публикацијата *Курикулум за медиумска и информациска писменост за наставници* (Media and Information Literacy Curriculum for Teachers), обезбедувајќи практичен инструмент како помош на владите да ги остварат целите од грунвалдската Декларација за медиумската писменост и образованието, со земање предвид на актуелниот развој на информациските и комуникациските технологии и конвергенцијата на медиумите. Веќе од следната година ќе иницира редовно одржување на светска недела на медиумска и информациска писменост.⁴

ЕВРОПСКАТА УНИЈА - АКТИВНОСТИ И НАСОКИ ЗА МЕДИУМСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Досега, во рамките на телата на Европската Унија се издадени повеќе стратешки документи и препораки за поинтензивно вклучување на медиумската писменост во бројни сфери, како индустријата и дигиталниот пазар, медиумските регулаторни тела, економијата и развојот на дигиталната технологија и информациско-комуникациските технологии. Уште од 1989 година, *Директивата за прекугранична телевизија* на Европскиот парламент, која, меѓу другото, ги регулира основните принципи за заштита на децата од несоодветни содржини (порнографски содржини), всушност го одразува и поимањето на медиумската писменост. Со нејзиното преименување во

³ Види: Paris Agenda or 12 Recommendations for Media Education, https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/ParisagendaFin_en.pdf

⁴ На пример, во 2016 година, темата на Светската недела на медиумската и информациската писменост беше „Медиумската и информациската писменост: нови парадигми за интеркултурен дијалог“, а во 2017 година „Медиумската и информациската писменост во критични времиња: осмислување на нови начини на учење и на информациското опкружување.“

Директива за аудиовизуелни медиумски услуги во 2007 година, медиумската писменост добива посебно значење и улога. Односно, таа е јасно дефинирана како „...вештини, знаење и разбирање кое на конзументите им овозможува ефикасно и безбедно да ги користат медиумите. Медиумски писмените поединци се во состојба да направат избор на информациите, да ја разберат природата на содржината и услугите, да ги искористат предностите на целиот спектар на можности што ги нудат новите комуникациски технологии. Тие се подобро оспособени да се заштитат себеси и своите семејства од штетен или навредлив материјал. Затоа, треба да се промовира развојот на медиумската писменост во сите делови на општеството и нејзиниот развој внимателно да се следи.“⁵ Притоа, Директивата се повикува и на Препораката на Европскиот парламент и на Советот на Европа од 2006⁶ година за заштита на малолетниците и човековото достоинство во аудиовизуелните и информациски услуги, која содржи низа мерки за промоција на медиумската писменост, како континуирана едукација на наставниците и едукаторите во соработка со здруженијата за заштита на децата, за користењето на интернетот во образовниот процес, воведувањето специфична обука за интернет насочена кон децата од рана возраст, вклучително и сесии отворени за родителите, како и интегриран образовен пристап како дел од наставните програми на училиштата и од програмите за медиумска писменост, со цел одговорно користење на интернетот.

Во овој контекст, посебно се издвојува **Препораката за медиумско образование** на Парламентарното собрание⁷ од 2000 година, документ којшто детално и експлицитно се занимава со прашањето на медиумската писменост. Во него посебно се апострофира влијанието на медиумите врз децата, кои понекогаш не се во состојба да ја разликуваат медиумската реалност од објективната реалност и се истакнува нужноста од развивање медиумско образование со цел активно, критичко и разумно користење на медиумите. Во документот се дефинира медиумското образование како средство за остварување на правата на слободно изразување и информирање, корисно не само за личниот развој на поединецот, туку и за поголемо учество и интеракција во општеството. Притоа, иако медиумското образование е дел од курикулумите во неколку европски земји, неговата практична примена сè уште е проблематична, особено во однос на методологијата на наставата, целите што треба да ги следи и евалуацијата на резултатите. Оттука, и препораките за владите и соодветните органи на земјите членки да поттикнат изработка и развој на програми за медиумска писменост за децата, адолесцентите и возрасните, да промовираат развој на програми за обука на наставници во областа на медиумското образование, да ги вклучат образовните институции, организациите на родителите, медиумските професионалци, давателите на интернет-услуги, невладините организации и другите актери во активен дијалог за овие прашања, како и да ги испитаат начините за поддржување на образовните програми на различни медиуми за промоција на медиумското образование во нив.

5 Види: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2007/65/oj>

6 Види: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reco/2006/952/oj>

7 Види: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16811&lang=en>

Оттогаш па натаму, медиумската писменост е присутна во речиси сите документи поврзани со медиумите, но тежиштето полека се поместува кон новите медиуми и комуникациските услуги. Така, на конферецијата *Интеграција и различности: нови граници на европската медиумска и комуникациска политика* (Integration and diversity: the new frontiers of European media and communications policy), одржана во Киев 2005 година, во Резолуцијата број 3, „Човековите права и регулацијата на медиумите и новите комуникациски услуги во информациското општество“, државите членки се обврзуваат да ги „зголемат напорите за обезбедување ефикасен и правичен пристап за сите поединци до новите комуникациски услуги, знаења и вештини, со цел спречување дигитална исклученост и поттикнување медиумско образование на пошироката јавност“, а посебно „обука за децата во областа на медиумската писменост за да имаат корист од позитивните аспекти на новите комуникациски сервиси и за да избегнат изложеност на штетни содржини“. Медиумската писменост е дел и од Акцискиот план усвоен на Конференцијата, со којшто државите се обврзуваат „да ги поддржат чекорите за промоција на медиумската писменост во сите степени на образование и како дел од процесот на учење“.⁸

Во 2007 година, Европската комисија ќе усвои Соопштение – *Европски пристап кон медиумската писменост во дигиталното опкружување*⁹ (A European approach to media literacy in the digital environment) во кое, покрај дефиницијата, апострофирани се и различните нивоа на медиумската писменост. Таа вклучува: чувство на удобност со сите постоечки медиуми, од весниците до виртуелните заедници; активно користење на медиумите преку интерактивната телевизија, употребата на интернет-пребарувачот или учество во виртуелните заедници и подобро користење на потенцијалите на медиумите за забава, пристап до културата, интеркултурниот дијалог, учењето и секојдневните апликации (на пример, преку библиотеки, поткастови); критички пристап кон медиумите во однос на квалитетот и точноста на содржината (на пример, можност да се процени информацијата, справување со огласувањето на различни медиуми, паметно користење на пребарувачите); креативно користење на медиумите, како резултат на еволуцијата на медиумските технологии и зголемувањето на присуството на интернетот како дистрибутивен канал којшто овозможува постојано зголемување на бројот на оние кои создаваат и дистрибуираат слики, информации и содржини; разбирање на економијата на медиумите и разликата меѓу плурализмот и медиумската сопственост; свест за прашањата на авторските права кои се од клучно значење за „културата на законитоста“, особено за помладата генерација која дејствува во двојно својство, како потрошувач и како производител на содржини. Несомнено, концептот што Европската комисија го развива за медиумската писменост опфаќа бројни „поединечни“ писмености кои денес наголемо се користат, како информатичката писменост, дигиталната писменост, аудиовизуелната писменост, филмската писменост, културолошката писменост ...

⁸ Види: <https://rm.coe.int/16806461fb>, стр. 46

⁹ Види: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2007%3A0833%3AFIN%3AEN%3APDF>

Така, Препораката на Европската комисија за медиумска писменост во дигиталното опкружување¹⁰ од 2009 година, јасно укажува дека дифузијата на дигиталните креативни содржини и мултиплицирањето на онлајн и мобилните платформи за дистрибуција генерираат нови предизвици за медиумската писменост. Во денешниот свет, граѓаните треба да развијат аналитички вештини кои овозможуваат подобро интелектуално и емоционално разбирање на дигиталните медиуми. Оттука „барањето“ медиумската писменост да биде опфатена на различни начини и на различни нивоа во општеството. Таа е темелна вештина не само за младите, туку и за возрасните и постарите, за родителите, наставниците и медиумските професионалци. Односно, примарна одговорност на земјите членки е развивањето модалитети за вклучување на медиумската писменост во наставните програми на сите нивоа. Медиумски писмено општество е она општество кое истовремено е поттик и предуслов за плурализам и независност во медиумите. Во таа насока, Комисијата предлага систематско истражување на различни аспекти и димензии на медиумската писменост во дигиталното опкружување, како и отворање дебати и разни јавни настани за вклучување на медиумската писменост во задолжителната наставна програма.

Во меѓувреме ќе следат бројни истражувања и студии за имплементација, за проценка (со критериуми и индикатори) на нивото на медиумска писменост во земјите членки на Европската Унија и пошироко. Притоа, префрлувањето на надлежноста за медиумската писменост од Генералниот директорат за информатско општество и медиуми на Генералниот директорат за образование и култура во 2010 година всушност е настојување медиумската писменост уште потемелно да се поврзе со образованието. Од 2012 година, вниманието посебно е насочено кон имплементирање на медиумската писменост како задолжителен дел од наставните планови и програми во образованието. Во таа насока се и *Заклучоците за развој на медиумската писменост и критичко размислување преку едукација и тренинг*¹¹ (Conclusions on developing media literacy and critical thinking through education and training) на Советот за образование, млади, култура и спорт на Европската Унија од 2016 година. Советот ги повикува земјите членки на:

(1) *поттикнување доволно внимание посветено на развој на медиумската писменост и критичко размислување во образованието и оспособувањето на сите нивоа, вклучувајќи го и граѓанското и медиумското образование,*

(2) *настојување да го подигнат нивото на дигитални компетенции помеѓу учениците од сите старосни групи во образованието, како важен предуслов за јакнење на нивната способност за активно учество во демократскиот живот на современите општества, како и за зголемување на нивната вработливост,*

(3) *поттикнување безбедно опкружување за учење, како онлајн така и офлајн, во кои за контроверзните прашања може отворено да се расправа, да се*

10 Види: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009H0625>

11 Види: <http://www.eunec.eu/sites/www.eunec.eu/files/attachment/files/conclusions.pdf>

сочува слободата на говор, како и да се поттикне наставниот кадар да иницира и да модерира такви дискусии,

(4) *поддржување на наставниот кадар и училишните раководители на сите нивоа на образование и обука* и континуиран професионален развој на нивните дигитални компетенции, како и педагошки вештини потребни за користење на новите технологии и отворање образовни ресурси при учењето, со ефективен начин на решавање на прашањето на медиумската писменост и критичкото размислување со учениците од сите возрасти и потекло,

(5) *вклучување на родителите и другите засегнати страни во општеството* со цел да се намали дигиталниот јаз меѓу генерациите и да се поттикне заедничка култура на дијалог и заемно разбирање,

(6) *зајакнување на дијалогот, соработката и партнерството помеѓу образовниот и тренинг-секторот и медиумскиот сектор* – вклучувајќи ги и новинарите – како и сите други релевантни засегнати страни, вклучително и граѓанското општество и младинските организации, со оглед на тоа што ефикасниот развој на медиумската писменост и критичкото размислување бараат мултидисциплинарен пристап со нагласок на важната улога што во таа смисла ја има неформалното учење,

(7) *поттикнување иновативни, креативни и партиципативни начини за развој на медиумската писменост и критичкото размислување* во образованието и оспособувањето, на пример, со спроведување истражувања и проучување на потенцијалите кои културата и уметноста, интеркултурниот пристап и продукцијата на училишните медиуми можат да ги понудат како средство за јакнење на отвореноста кон други култури и активно граѓанство.

Медиумската писменост и денес останува клучен дел од политиките на Европската Унија, од аудиовизуелната политика, медиумите и програмата за безбеден интернет – до образовната политика и доживотното учење. Таа е елемент на неколку водечки иницијативи и од Стратегијата на ЕУ 2020, како што се дигиталната агенда или новите вештини за нови работни места.¹² Несомнено, и во иднина задача на Европската Унија ќе биде понатамошно јакнење на улогата на медиумската писменост, барањето за медиумско образование, охрабрување на заинтересираните во јавниот и приватниот сектор за поголема иницијатива во процесот на приспособување на новите резултати од истражувањата на медиумската писменост или развојот на новите технологии. (Ding, 2011:7)

12 Види: EUROPE 2020 , A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth, <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

3.

Практикување на медиумското образование – примерот на Словенија

**The knowledge society in which Europe functions requires that media literacy has a place at the core of education.
(EAVI, 2009:85)**

Образованието за медиумската писменост во Европа се јавува во различни контексти, во зависност од различните традиции на школските системи, а во практиката се среќаваат различни модели. Најчесто станува збор за медиумската писменост или како посебен предмет, или нејзино интегрирање, преку различни методски единици, во повеќе наставни предмети. Секој модел има свои предности и недостатоци. Токму ваквиот пристап и денес го окупира вниманието на експертите, особено поради сознанијата дека медиумското образование како посебен (најчесто избран) предмет е ниско на листата на приоритетите за училиштата и наставниците, додека, пак, неговото интегрирање во други училишни предмети го прави „невидливо“; така е потешко да се научи, односно секој наставник учи „по малку“. Консензус нема, иако доминира т.н. „интеркурикуларен“ пристап.

Финска е земја која најчесто се споменува како „успешна приказна“ во врска со медиумската писменост. Терминот *медиумско образование* (Mediakasvatus) е дефиниран како образование со медиумите и образование за нив. Целта е стекнување вештини корисни при креирање на медиумите, разбирање на медиумската продукција и медиумското информирање, размислување за односот кон медиумите и примената на критичко размислување и самоизразување. Во примена е интеркурикуларен пристап, во основното образование со тематското подрачје „медиумски вештини и комуникација“, а на секундарно ниво, „комуникација и медиумски компетенции“. Вообичаено медиумското образование се изучува во рамките на мајчиниот јазик, а акцентот е врз учењето како да се разбере текстот и јазикот од перспектива на влијанието на медиумите, што бара пракса, анализа и знаење. Курикулумот експлицитно наведува дека учениците мораат да ја подобрат својата писменост за да можат правилно да толкуваат различни пораки што ги добиваат од медиумите, да го проценат контекстот и функцијата на тие пораки и да осознаат како тие пораки можат да влијаат врз поединците во општеството во целина.¹ Тука можат да се вбројат и *Норвешка* и *Велика Британија*, каде што медиумското образование, исто така, е составен дел од мајчиниот јазик и има клучна улога за сегашноста и иднината на општеството. *Данска* ги вклучува „медиумите и ИКТ-образованието“ во основното и во средното образование на три начини: нивно интегрирање со дидактички алатки во сите наставни предмети, како дел од образованието на мајчин јазик и како изборни курсеви поврзани со медиумите (обработка на текст, визуелни уметности, фотографија, филмски студии, електронска обработка на податоци).²

1 Види повеќе: https://www.mediawijzer.net/wp-content/uploads/sites/6/2013/10/rapport_media_onderwijs_EU.pdf како и <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75280/OKM13.pdf>

2 Види повеќе: http://ppemi.ens-cachan.fr/data/media/colloque140528/rapports/DENMARK_2014.pdf

Во *Ирска* медиумското образование е дефинирано како критичко медиумско образование (Critical Media Literacy Education) со примарна цел широка едукација, пред сè, поради медиумската испреплетеност со професионалниот, граѓанскиот и личниот живот на луѓето. Фокусот е врз две насоки – „развивање на граѓанството“ и „медиумското образование“, односно се става двоен акцент врз заштитата и зајакнувањето. Наставниците треба да ги охрабруваат децата критички да ги преиспитуваат медиумите и да истражуваат како можат да влијаат врз однесувањето и мислењето, но и да имаат можност да го истражуваат опсегот на информациите што им се достапни преку информациско-комуникациските технологии.³ *Чешка*, медиумското образование го вклучува во програмата за основно образование од 2000 година, а од 2007 година се предава како интеркурикуларен предмет. Неговата цел (дефинирана во програмата за основно образование) е да им овозможи на учениците основно ниво на медиумска писменост, што вклучува запознавање со основните информации за функцијата и улогата на медиумите во современото општество (историја, структура) и стекнување вештини кои ја олеснуваат активната и независна интеракција на поединецот со медиумската порака. Тоа вклучува способност да се анализираат пораките, да се процени нивната веродостојност и цел, како и способност да се избере соодветен медиум за исполнување на различни потреби – како извор на информации, образование, активности во слободното време.⁴

Наспроти тоа, во *Холандија* медиумското образование со десетлетија е на дневен ред, но не е опфатено со наставните планови и програми како посебен предмет. Всушност, медиумското образование е „оставено“ на посветеноста и ентузијазмот на наставниот кадар и раководството на училиштата, а се среќава и кај воншколските активности. Постои во средното образование, но како „аудиовизуелно образование“, кое опфаќа уметничко образование и го нагласува естетскиот аспект на медиумските содржини, а изворите се црпат од аудиовизуелните уметности, како фотографиите, филмот, видеото.⁵ Во *Бугарија*, наместо медиумската писменост, предност имаат информатичката, компјутерската и дигиталната писменост. Медиумската писменост главно се предава на универзитетите, додека во училиштата тоа е оставено на активности на надворешни предавачи. Иако училиштата се технолошки опремени на задоволително ниво, нема посебен наставен план за медиумска писменост.⁶ И во *Шпанија* наставните програми во училиштата не содржат специфични курсеви фокусирани врз медиумската писменост, иако има изолирани примери на наставници кои вклучуваат медиумски содржини во наставата. Затоа, пак, информатичко-дигиталните вештини се интегрирани во сите нивоа на образование.⁷

3 Види повеќе: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ889203.pdf>

4 Види повеќе: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2016/04/shsconf_ erpa2016_01092.pdf

5 Види повеќе: https://www.mediawijzer.net/wp-content/uploads/sites/6/2013/10/rapport_media_ onderwijs_EU.pdf

6 Види повеќе: <http://oaji.net/articles/2016/2466-1462764572.pdf>

7 Види повеќе: http://ppemi.ens-cachan.fr/data/media/colloque140528/rapports/SPAIN_2014.pdf

СЛОВЕНЕЧКИОТ МОДЕЛ НА МЕДИУМСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Словенија е прва земја во Централна и Источна Европа која ја воведува медиумската писменост во образовниот систем. Процесите започнати во '90-те години во образованието „влегуваат“ во 1996 година, што се совпаѓа со периодот (1990-1998) на трансформација на образовниот систем во државата. Медиумското образование, дефинирано како „процес на учење за медиумите и со медиумите“, официјално од 1999 година станува дел од наставните програми на основното, средното и високото образование (со посебен предмет за наставници), а од 2000 година – незадолжителен дел од предучилишното образование за децата од 4 до 6 години. Во основните училишта тој процес започнува со воведувањето на деветгодишното образование, а медиумската писменост е вклучена како во задолжителната настава (интеркурикуларно), така и во изборната настава (со посебен предмет), додека во средното образование – интеркурикуларно со наставни теми во повеќе предмети (Словенечки јазик, Социологија, Психологија, Историја на уметноста). Всушност, станува збор за **комбиниран модел** на едукација со вклучување на медиумската писменост во задолжителната настава (пред сè, во рамките на мајчиниот јазик), во изборната настава и во различни воншколски активности. Освен во формалното образование, медиумска писменост е дел и од неформалните иницијативи, најчесто во младинските организации, со цел да се развие способноста на младите критички да ги користат медиумите, но и да ја поттикне нивната креативност на медиумско производство. Оттогаш до денес нема позначајни промени, ниту надградување или, пак, осовременување на востановениот модел на едукација на медиумската писменост.

1. Медиумската писменост како дел од задолжителната настава. Во основните училишта медиумското образование е застапено со различни тематски содржини во два задолжителни предмети – Словенечки јазик од 1. до 9. одделение и Граѓанско образование и етика за 8. одделение. Посредно, одделни медиумски содржини се вклучени и во наставните програми на предметите Историја, Географија, Ликовно воспитување и Музичко воспитување.

Во наставата по *Словенечки јазик* учениците со медиумската писменост се среќаваат уште во првиот воспитно-образовен период (од 1. до 3. одделение). Според најновиот (ажуриран) наставен план којшто ќе се применува од учебната 2019/20 година, целта на предметот, покрај читањето и пишувањето, е и разговорот, критичкото восприемање и интерпретирање на различни текстови, развивање на лингвистичките способности, интерпретирање, оценување, вреднување и активно развивање на комуникативните, когнитивните и имагинативните способности, искуства и интереси преку создавање различни текстови, двонасочна комуникација, создавање печатени и електронски соопштенија, прифаќање, разбирање, перципирање и вреднување рекламни текстови итн. На тој начин, систематски се развиваат сите компоненти на комуникациските способности, истовремено зголемувајќи ги знаењата за успешно креирање, прифаќање, разбирање, доживување и оценување на текстовите во новите медиумски форми што ги носи електронската доба.

Оперативно, во првиот воспитно-образовен период, во рамките на подрачјето литература, посебен дел е посветен на „театарот, радиоиграта, цртаниот филм и филмот“. Тука учениците се запознаваат со:

- Театарската/куклена претстава – ги препознаваат главните и другите ликови, го доживуваат просторот и другите елементи на театарскиот настан, ја развиваат свеста за сличноста/разновидноста на театарскиот настан и позната бајка; го обновуваат настанот и го поврзуваат со своите искуства; разговараат што ги привлечно/одвратило во изведбата; учествуваат во играњето улоги,
- Радиоиграта – ги изразуваат своите доживувања, разбирања и вреднувања на радиоиграта; создаваат замислена слика на луѓето врз основа на специфичноста на нивниот јазик и аудиоопремата на радиотекстот; зборуваат за елементите на аудиоопремата на радиоиграта;
- Цртаниот филм – го изразуваат своето искуство, разбирање и евалуација на цртаниот филм; го споредуваат сопственото разбирање на приказната во цртаниот филм со разбирањето на соучениците; ги идентификуваат разликите помеѓу цртаниот филм снимен според литературен предлог и изворниот текст; ги запознаваат основните карактеристики на медиумите,
- Филмот – го изразуваат доживувањето, разбирањето и вреднувањето на детскиот филм; во филмот снимен по литературен предлог зборуваат за сличностите/разликите меѓу текстот и филмот; ги осознаваат разликите меѓу цртаниот филм и филмот; ги осознаваат карактеристиките на медиумите.

Во вториот воспитно-образовен период (од 4. до 6. одделение), вниманието е кон „театарот, радиоиграта и филмот“. Кај учениците се развива свест за карактеристиките на медиумската обработка, реализација и актуелизација на литературните текстови, препознавањето на основните карактеристики на индивидуалните медиуми, споредувањето на театарските, радио и филмски претстави со литературните текстови, изразувањето на своето искуство, разбирање и вреднување на театарската претстава/радиоиграта/филмот. Конкретно, во:

- Театарската/куклена претстава – го разбираат драмскиот настан, ги разликуваат главните од споредните ликови и нивните особености и расположенија, ги препознаваат особеностите на театарот, настанот, режисерот, актерите, одделните улоги, сцената, светлото, костимите, музиката, видовите кукли; ги презентираат своите заклучоци, ги споредуваат и објаснуваат;
- Радиоиграта – преку звучните информации формираат слика за личностите (надворешноста, личните карактеристики, мотивите за нивното однесување), за просторот и времето, ја вреднуваат радиоиграта – визуелниот идентитет на личностите и просторот, соодветноста и ефикасноста на аудиоопремата;
- Филмот – го доживуваат, го разбираат и го вреднуваат тривијалниот/забавниот и уметничкиот филм;
- Споредба на театарот/филмот со книжевен текст (избрани примери на текстови и емисии) – ја споредуваат нивната фантазија (на личноста, просторот, времето) со луѓето, сцената и костимите, ги набљудуваат мотивите за

однесувањето на ликовите, ги набљудуваат и ги наведуваат разликите помеѓу еден и друг медиум.

Третиот воспитно-образовен период (од 7. до 9. одделение) оперативно продолжува со „театарот, радиоиграта и филмот“, а учениците говорно или писмено го искажуваат своето доживување, разбирање и вреднување на театарската претстава, радиоиграта и филмот, ги осознаваат карактеристиките на обработката, реализацијата, актуелизацијата на уметничките текстови, односно основните карактеристики на одделни медиуми, и ја споредуваат театарската претстава, радиоиграта и филмот со литературниот текст.

На крајот на програмата, во дидактичките препораки, посебен дел е посветен на информациските технологии. Односно, се препорачува наставниците да го планираат користењето на информациските технологии за поттикнување на активноста на учениците, нивно мотивирање и дигитално описменување. Како соодветен метод се смета заедничкото учење преку активности на разни онлајн средини, како што се форумите, користењето анкети или други форми за разни облици на верификација, видеоконференции за поврзување со ученици од други училишта, користење на социјалните мрежи итн. Работата со информатички технологии вклучува и работа со висококвалитетни е-содржини (е-материјали, е-книги, е-учебници, онлајн речници) и е-услуги. Исто така, наставниците треба да ги информираат учениците за одговорно користење на информатичката технологија и како можат да придонесат на вебот.⁸

Предметот *Граѓанско образование и етика* се изучува во 7. и 8. одделение. Неговата општа цел е развој на политичка писменост, критичко мислење за одредени ставови и вредности, како и активно вклучување во општествениот живот. Темите поврзани со медиумите се изучуваат во 8. одделение (наставниот план е од 2011 година), во посебна програмска целина, „Демократијата одблизу“⁹ (од вкупно четири наставни целини), каде што содржински освен за демократската власт, референдумот, изборите, политичките партии, учениците учат за значењето, улогата и влијанието на медиумите во општеството, со конкретно дефинирани цели за кои самите наставници одлучуваат дали ќе ги реализираат така како што е препорачано во програмата. Конкретно, станува збор за следните содржини: добро информирани и критични граѓани и медиумите: власта мора да дејствува јавно (осознавање зошто е важно власта да дејствува јавно), медиумите ја контролираат власта, плуралност на медиумите (поврзување на поимите демократија, јавност и одговорност) и правилата и нормите на јавната расправа, границите на медиумите (преку примери на запознавање со улогата на медиумите при откривање на злоупотреби на власта, со клучните медиуми во Словенија и развивање критичка писменост кон нив).

8 Види повеќе во Програмата по Словенечки јазик: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_slovenscina.pdf

9 Види повеќе: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_DDE_OS.pdf

2. Медиумската писменост како дел од изборната настава. Во рамките на наставната програма за основно образование, покрај задолжителните, има и голем број (повеќе од 80) изборни предмети¹⁰, од кои училиштата (директорот и наставниците) избираат пет и им ги „нудат“ на учениците. Во оваа група, покрај различни јазици (германски, француски, кинески, македонски, хрватски, руски и други), се предлагаат и Астрономија, Етнологија, Генетика, Логика, па сè до Пчеларство, Клавијатура и компјутери, Танци, Шах и други. Поврзани со медиумската писменост се неколку предмети, како *Компјутерска писменост* (за 9. одделение), преку која се развиваат когнитивните стратегии за стекнување, анализа, избор, синтеза, проценка и креативна употреба и презентирање на информациите на сите нивоа и области. Предметот вклучува разбирање и креативно користење информации преку модерната технологија, современите компјутерски и комуникациски ресурси.¹¹ Потоа, *Уметнички дизајн I, II и III* (за 7., 8. и 9. одделение), преку којшто учениците развиваат способност за набљудување/имагинација на уметничкиот израз, интерес за различни форми на ликовната уметност, способност за критичка оценка на сопствената работа, за работата на врсниците и уметниците, и способност за разбирање и вреднување на различни медиуми на визуелната култура.¹² Или предметот *Компјутери* (за 7., 8. или 9. одделение), каде што учениците не само што ги осознаваат основните поими и значење на компјутерската технологија во современото општество и стекнуваат навика и вештини за нејзино ефикасно користење за задоволување на своите потреби, туку и формираат ставови кон стекнатите информации, како и правилен став кон заштитата на сопственоста (авторските права) и заштитата на личните податоци.¹³

Посебен изборен (задолжителен) предмет за медиумската писменост е **Воспитување за медиумите** (наставен план од 2006 година)¹⁴, со три заокружени тематски целини – печат, радио и телевизија, кои меѓу себе се надополнуваат, но учениците можат да изберат и само една целина. Изучувањето на овој предмет е предвидено за последниот тригодишен циклус на образование, за 7., 8. и 9. одделение со вкупно 35 часа годишно, односно еден час неделно. Целта е учениците да научат критички да анализираат, да оценуваат и да креираат разновидни медиумски форми, да бидат информациски и функционално писмени, да ги анализираат сопствените навика на восприемање на медиумите, да ја коригираат можната медиумска зависност и да научат креативно и критички да избираат медиуми, да бидат активни граѓани а не пасивни потрошувачи, да стекнат комуникациски вештини, способност за разликување на реалноста од

10 Види: http://www.mizs.gov.si/si/delovna_podrocja/direktorat_za_predsolsko_vzgojo_in_osnovno_solstvo/osnovno_solstvo/program/abecedni_seznam_izbirnih_predmetov_v_osnovni_soli/#c17860

11 Види повеќе: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Informacijsko_opismenjevanje_izbirni.pdf

12 Види повеќе: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Likovno_snovanje_izbirni.pdf

13 Види повеќе: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Racunalninstvo_izbirni.pdf

14 Види: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Vzgoja_za_medije_izbirni.pdf

фикцијата, способност за изразување ставови и за расправа, да стекнат сознанија за функционирањето на медиумските институции, медиумските категории, технологијата, медиумскиот јазик, публиката, да осознаат дека медиумите ја конструираат реалноста, дејствуваат според сопствени правила, посредуваат идеолошки и вредносни информации, дејствуваат претежно според пазарни начела, а во практиката – како се формираат вести и новинарски жанрови во одделни медиуми, како доаѓа до конструкција на значењето, каква е деловната рутина на новинарите.

Во првата тематска целина – Печат – учениците се запознаваат со појавата и развојот на масовниот печат, карактеристиките на печатените медиуми (публицитет, актуелност, универзалност), поделбата на печатот (дневен, неделен), новинарската работа во печатот. На крај од наставата учениците издаваат сопствено списание. **Во втората тематска целина – Радио** – содржински учениците се запознаваат со појавата на радиото, неговите особини, поделбата на радиостаниците (национални, локални, комерцијални), новинарската работа во радиостаница, медиумската публика. Тука учениците креираат сопствени радиоемисии. **Во третата тематска целина – Телевизија** – акцентот е врз појавата на ТВ, нејзините карактеристики, поделба на ТВ-станциите (кабловска, сателитска), новинарската работа на телевизија, интернетот, ефектите од масовните медиуми, медиумите и идолите, медиумите и насилството, медиумите и стереотипите. Програмата се заокружува со пишување писма на ТВ-уредништво со иницијативи за промена на медиумските содржини. Во сите три тематски целини има неколку заеднички методски единици: карактеристики на медиумите, новинарската етика, огласувањето и пропагандата, конструкцијата на медиумската реалност и како да се стане критичен медиумски поединец.

3. Предизвици и перспективи во изучувањето на медиумската писменост. Востановениот модел на медиумско образование, без какви било надградувања, и денес се применува во образовниот процес во Словенија. Но неговата имплементација во практиката зависи од неколку клучни фактори: „сместувањето“ на медиумската писменост во категоријата на изборни предмети и автономијата на училиштата дали од широката листа на овие предмети и овој ќе им го понудат на учениците, изучувањето на парцијални сегменти од медиумската писменост во други предмети, подготвеноста на наставниот кадар за овој тип едукација, како и интересот на учениците за вклучување во незадоволителните воншколски активности кои ја опфаќаат и медиумската писменост. Освен тоа, бројни се прашањата и дилемите на домашната стручна и научна јавност, тргнувајќи од тоа дека се оперира со терминот „воспитување“ (според изборниот предмет *Воспитување за медиумите*), а не за „писменост“, како и кога медиумската писменост треба да се изучува во училиштата, дали медиумска или дигитална писменост, па сè до потребата од медиумската писменост за сите возрасни категории.

„Тоа е медиумска писменост и треба да размислуваме за тоа дека наместо од книги, децата можат да добијат информации и на други платформи. И сега почнуваме да зборуваме за дигитална писменост! А што ќе биде по десет години кога граѓаните ќе имаат вградени чипови. За што ќе зборуваме тогаш?“¹⁵

Медиумската писменост е нужно потребна во образовниот систем, и тоа како задолжителен предмет, наместо досегашниот Воспитување за медиумите, којшто токму поради тоа што беше избран предмет не важеше за сите училишта и речиси 20 години не е осовременет, особено ако се има предвид дека:

„Последниве години во училиштата за овој предмет нема интерес, тој е маргинализиран, а вниманието повеќе е фокусирано кон предметите кои имаат практични вредности, на пример, странските јазици. На медиумската писменост се гледа како на релативно апстрактно-филозофски предмет којшто нема апликативни предности.“¹⁶

Но, тука не смее да се застане и образованието за медиумска писменост треба да ги вклучува не само учениците, туку сите возрасни категории, особено оние по-возрасните кои немаат технолошко (пред)знаење како младите. Притоа, на дилемата кога да се започне со изучување на овој предмет, практичните сознанија кажуваат дека последните три години (7., 8. и 9. одделение) од основното образование е време кога учениците се во состојба да восприемаат вакви содржини, а најоптимално би било негово изучување во средното образование. Наспроти тоа, прашање е дали и колку со изучувањето на делови од медиумската писменост во други предмети, Словенечки јазик или Граѓанско образование, можат да се постигнат посакуваните резултати. Имено:

„Децата ќе отидат во театар и потоа ќе направат рецензија на претставата. Но, нема никаква теорија, што е новинарство, како работат медиумите, медиумите и демократијата, разликата меѓу комерцијалните и јавните медиуми. Суштината е дека децата на тој начин не се запознаваат со целата приказна, туку само со делови од неа и на крај им недостасуваат сите делови за да можат да ги склопат во една целина.“¹⁷

Огроман е и бројот на истражувања во изминатиот период за информатизација на училиштата, е-компетенциите на наставниците и учениците (како се оперира со информациите и како се решаваат проблемите), е-материјали, електронски учебници, е-училишна табла (за дигиталната писменост), иновативна педагогија и други, во кои, директно или индиректно, е застапена и медиумската писменост. Во нив се вклучени и наставниците и учениците, преку семинари, дебати, работа во училиштата. Но, се чини:

15 Интервју со д-р Сандра Башиќ-Хрватин, професор на Факултетот за хуманистички студии во Копар, Република Словенија.

16 Интервју со д-р Марко Милосављевиќ, професор на Факултетот за општествени науки, на Катедрата по новинарство во Љубљана, Република Словенија.

17 Интервју со Домен Савик, раководител на институтот „Држављанин Д“ во Љубљана, Република Словенија.

„Активностите траат сè додека траат и проектите. Оној момент кога проектите ќе завршат, замираат и активностите. Сепак, тоа е добра основа за осовременување на наставните програми, иако не станува збор за континуиран процес. Кога ќе се започне со нов проект, отсуствува негово надоврзување на претходно стореното.“¹⁸

На овој план, АКООС (Агенцијата за комуникациски мрежи и услуги) на Република Словенија нема речиси никакви активности. Тоа подрачје е препуштено на министерствата и на невладините организации. Сепак, тие својата улога конкретно ја гледаат како информирање и поттикнување на медиумската писменост. За таа цел:

„Како прва фаза е поставувањето веб-страница, слична на интернет-порталот за медиумска писменост на соседна Хрватска. Работите одат полека, чекор по чекор. Проблем, пред сè, се слабите кадровски и финансиски капацитети со кои располагаме.“¹⁹

Затоа, пак, невладиниот сектор е мошне активен во училиштата, за што не е потребна согласност од Министерството или од Заводот за образование, туку напротив, тие ја поддржуваат нивната работа. Тематски најчесто се работи на интернет бонтон, насилството на интернет, опасностите на интернет, заштитата на приватноста, употребата на социјалните мрежи, лажните вести. Најчесто, тоа се работилници, семинари, разни (новинарски) кружоци кои се темелат врз разговор со децата:

„Разговараме за нивните проблеми, што се случува на интернет, им даваме совети и помош. Тие работат врз конкретни примери од практиката, добиваат задачи кои ги презентираат и потоа разговараат за тоа. Се разбира, тоа не е доволно и овие теми би морале да бидат составен дел на курикулумите во училиштата.“²⁰

Но, останува проблемот со едукација на наставниот кадар. Формално, кога се реформираше образовниот систем, секој наставник помина низ обука, реализирани преку посебен проект, и кога проектот заврши, замреа и овие активности. Нема програма за едукација на кадарот и многу е тешко да се обмисли кој ќе ја одржува таа настава. Нема ниту стандарди за медиумската писменост, односно кој може да биде тренер за медиумска писменост со дозвола од Министерството за образование. Дали тоа да биде паралелен студиум на Факултетот за новинарство и Педагошкиот факултет, каде што студентите по новинарство во трета и четврта година задолжителната пракса би ја извршувале не само во медиумите, туку и како кадар по медиумска писменост во училиштата. Ако во почетокот за медиумската писменост имаше голем број предавања, денес тоа се реализира преку контакти на директорот на училиштето со поединци, струџаци, најчесто на приватна база.

18 Интервју со д-р Фани Нолимал, раководителка на Одделот за основно образование при Бирото за образование на Република Словенија

19 Интервју со Томаж Горјанц од Агенцијата за комуникациски мрежи и услуги на Република Словенија.

20 Интервју со Марко Пушнер, Мрежа за подигнување на свеста за безбедно користење на интернетот формирана во рамките на програмата на ЕУ за безбеден интернет, Љубљана.

Исто така, денес по период од 20 години од воведувањето на медиумската писменост, во Словенија сè повеќе се зборува за дигиталната писменост. Дури може да се каже дека таа е приоритет на Владата, исто како на европско ниво, за што се издвојуваат значителни средства за истражувачки активности. Односно:

„Медиумската писменост се испреплетува со информатичките технологии. Така, она што се однесува на медиумската писменост на интернет се работи во рамките на дигиталната писменост и стекнувањето на дигиталните компетенции.“²¹

Прашањето е дали е тоа тренд во време на дигиталната револуција поддржана од дигиталната индустрија, сите да учат информатика и програмирање и сите „да станат програмери“. Затоа, пак, никој не образложува, на пример, што е Фејсбук, како работи, од каде му се сите податоци. Но, во училиштата веќе има иницијативи за посебен предмет, „Дигитално воспитување“, со три модули – медиумска писменост, дигитална писменост и заштита на приватноста и личните податоци за децата од 4. одделение. Но не во смисла на стекнување технички вештини, туку како на мрежата може да се биде безбеден, како критички да се размислува и да се опсервира:

„Исто како јазичната (читачка) писменост, ние мораме да почнеме и со дигиталната писменост и тоа е обврска на училиштето. Децата доаѓаат од различни средини, од родители со различен социјален статус, имаат различни предиспозиции и наша задача е тоа да го воедначиме. Сите претпоставуваме дека децата сè знаат, но тоа не е така. Некои навистина знаат сè, а некои не знаат ни компјутер да вклучат. Децата ги учиме да застанат на црвен семафор, но не ги учиме што да прават на мрежата, како да го користат паметниот мобилен телефон.“²²

Но, она што се чини клучно е отсуството на системско решение за медиумската писменост. Во документите и програмите има сè, има многу стручњаци, наставниците имаат можности да одат на семинари и тоа го прават. Но, ништо не е системски интегрирано – „ако сакаш може, ако не сакаш, не мораш“:

„Тука лобирањето игра голема улога, особено природно-техничкото лоби за тоа дека сите треба да студираат технички науки. Тоа сега е популарно, во смисла дека ни недостигаат инженери.“²³

Децата денес имаат пристап до медиуми и медиумски технологии кои не се примерени за нив и треба да им се објасни што се случува. Индустријата која сето тоа го има креирано никогаш не тргнува од тоа дека тие ќе бидат најголемите корисници. Првпат во историјата на човештвото постарата генерација мора да ја научи техно-

21 Интервју со м-р Борут Чампел од Министерството за образование, наука и спорт на Република Словенија.

22 Интервју со Барбара Компјут, директор на основното училиште „Франце Бевк“ во Љубљана.

23 Интервју со Грегор Делеј, директор на гимназијата Цеље во Цеље во Словенија.

логијата, додека младите од раѓање живеат со тоа. Оттука, сè погласни се барањата на стручната и научната јавност за нужноста од развивање „сериозна и сеопфатна политика на медиумската писменост, доколку Словенија сака да стане држава на активни граѓани“. Не е доволна нејзината промоција преку проекти или програми иницирани од академски и јавни институции или од невладини организации на локално и на национално ниво.²⁴ Во таа насока, Предлог националната медиумска стратегија 2016 година на Министерство за култура посветува посебно поглавје на медиумската писменост, првенствено поврзано со школските курикулуми, и нагласува дека медиумската и дигиталната писменост, наместо како факултативен, треба да биде задолжителен предмет во образованието, како и воспоставување систем на континуирано медиумско образование на корисниците на медиумите, вклучително и возрасните, издавачите, новинарите, креаторите и провајдерите на онлајн услуги како главни заинтересирани страни.²⁵ Овие насоки се преточени и во најновата Стратегија за развој на медиумите во Република Словенија до 2024 година (на Министерството за образование), со нагласување на потребата од воспоставување медиумско воспитување како задолжителен предмет во образованието и развивање систем на медиумска писменост за возрасните. Исто така, поради распространетоста на медиумите или веб-сајтовите кои обезбедуваат широк спектар на информации, видеосодржини, клипови, веб-мрежи, неопходно е да се обезбеди корисниците да стекнуваат соодветно знаење и способност за критичко восприемање на информациите, нивно вреднување и активно формирање на однос со светот, со општеството и со себе.²⁶

Се чини вредна да се спомене и Стратегијата за развој на националната програма за филмско образование на Министерството за култура – 2016 година, каде што се предлага вклучување филмски и аудиовизуелни содржини во наставните планови и во воспитно-образовниот процес. Во тие рамки, покрај посебен избран предмет Филмско образование (за основните и средните училишта), се предлага и обновување и вклучување на овие содржини во предметот Медиумско воспитување. Стратегијата нагласува дека филмското и медиумското образование имаат исти цели на стекнување знаења неопходни за образование на поединец способен за интегрирање во современиот општествен живот. Односно, „во времето на дигиталната технологија која суштествено влијае на начините на дистрибуција на филмот, аудиовизуелните дела и медиумските услуги, невозможно е да се зборува за медиумска писменост доколку таа не вклучува темелни знаења и разбирања на законитостите на филмскиот говор“.²⁷ На крај, останува да се види дали, во согласност со стратешките определби, изборниот предмет Медиумско воспитување ќе влезе во групата на задолжителни предмети во образовниот процес со нова, осовременета програма, и дали и како ќе се реализира медиумската писменост и за другите категории граѓани, пред сè за возрасните.

24 Види повеќе: <https://rm.coe.int/media-literacy-mapping-report-en-final-pdf/1680783500>

25 Види повеќе: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Fotogalerija/2016/junij/MED-STRAT_Strategija5-2_26.5.2016-L.pdf

26 Види: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Fotogalerija/2016/junij/MED-STRATStrategija_razvoja_medijev_v_Republiki_Sloveniji_do_leta_2024_-_v_1.0_junij_2016.pdf

27 Види повеќе во Strategoја razvoja nacionalnega programa filmske vzgoje“ 2016 на Министерството на Република Словенија, http://www.mk.gov.si/si/zakonodaja_in_dokumenti/sprejete_strategije_in_politike/

4.

Регулативата за медиумското образование во Македонија

НОРМАТИВНА РАМКА

Во македонското законодавство во сферата на образованието, културата и медиумите и денес речиси не е познат терминот „медиумска писменост“, што не значи дека различни аспекти на медиумската и информатичката писменост не се опфатени со законските одлуки. Наспроти тоа, одредени подрачја, како што се слободата на изразување и слободата на медиумите, етичкото однесување на новинарите и уредниците, заштитата на децата од несоодветни содржини или заштитата на публиката експлицитно не се означени како делови на медиумската писменост, туку се регулирани со посебни законски одредби или подзаконски акти. На што конкретно упатуваат законите?

Законот за основно образование, донесен во 1995 година, до денес има претрпено бројни измени (најмногу во 2010, 2011, 2014, 2015 година), а последните се од април оваа годинава (укинување на екстерното тестирање на учениците). Една од клучните промени е воведувањето задолжително деветгодишно образование (2007 година), со што истовремено ќе започнат реформи во наставните планови и програми. Бројни учебници ќе претрпат ревизија (на пример, учебниците по мајчин јазик, општество), а ќе бидат воведени и нови задолжителни (како Работа со компјутери и основи на програмирањето, Информатика, Граѓанско образование) и изборни предмети (како Етика на религиите, Запознавање на религиите, Класична култура во европската цивилизација). Во нив, покрај другите, како посебни тематски единици ќе бидат вклучени медиумите, медиумската култура, онлајн живеењето и интернетот со јасно дефинирани цели, содржини, поими и активности. Оттука, иако законски експлицитно не се нотира медиумската писменост, таа всушност станува дел од целиот образовен процес. Тоа се совпаѓа со еден од моделите на Мастерман за вклучување на медиумското образование во основните училишта – медиумската писменост како дел од различни наставни предмети,¹ односно моделот на интеркурикуларна форма на интегрирање на медиумските студии во неколку различни предмети, којшто доминантно се практикува на европско ниво.²

Друг нормативен акт којшто се однесува на медиумската писменост и непосредно ја засега и популацијата на основци е Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (од 2013 година). Во него нема дефиниција или објаснување што се подразбира под медиумска писменост, како што е тоа направено (член 3) за други изрази присутни во законот (на пример, за аудиовизуелна програма, аудиовизуелна медиумска услуга, даватели на аудио или аудиовизуелни медиумски услуги, независен продуцент, програма од сопствено производство, реемитување на програмски сервиси, рекламирање, спонзорство, телешопинг и слично). Сепак, медиумската писменост е присутна во неколку члена од Законот. Најнапред се споменува во член 2 каде што се

1 Мастерман зборува за четири типа на вклучување на медиумското образование во основните училишта: медиумското образование како специјализиран предмет, медиумското образование како составен дел на целиот курикулум на предметот мајчин јазик, одделни делови на медиумското образование вклучени во различни предмети (мајчин јазик, историја, географија) и медиумското образование како слободна активност во училиштето.

2 Повеќе во истражувањето на ЕМЕДУС за формалното медиумско образование во Европа од 2014 година, <https://eavi.eu/wp-content/uploads/2017/02/Media-Education-in-European-Schools-2.pdf>

дефинирани целите на Законот, како што е развој на аудио и аудиовизуелните медиумски услуги, развој на независната продукција, поттикнување, унапредување и заштита на културниот идентитет, јазикот и традицијата на заедниците во Република Македонија, поттикнување на културата на јавен дијалог меѓу граѓаните, поттикнување на творештвото, образованието и научниот развој, заштитата на интересите на корисниците особено на малолетните лица..., а посебно се апострофира и обезбедување „развој на медиумската писменост“. Понатаму, законот одредува дека Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги е тело кое се грижи за „поттикнување на медиумската писменост“ (член 6), „презема активности за поттикнување на медиумската писменост“ и за тоа „соработува со невладините организации, здруженијата на граѓани, образовните институции и други заинтересирани страни и истите ги објавува на својата веб страница“ (член 26). Обврски во однос на медиумската писменост има и јавниот радиодифузен сервис (Македонската радио-телевизија) во програмите и програмските сервиси кои ги емитува. Односно, тој меѓу другото, е должен да „создава и емитува програми кои се однесуваат на поттикнување на медиумската писменост“ (член 110).

СТРАТЕШКА РАМКА

Многу повеќе елементи за потребата и нужноста од промоција на медиумската писменост во образовниот систем можат да се најдат во стратешките документи (стратегии, националните програми) на надлежните институции во државата, но акцентот повеќе е врз информатичката и дигиталната писменост.

Министерството за образование и наука, во Националната програма за развој на образованието во Република Македонија 2005-2015³, го нагласува значењето на *компјутерското описменување* на младите и возрасните, односно познавањето и работата со информатичко-компјутерската технологија (ИКТ) како есенцијален дел од компетенциите на младите и возрасните и услов за нивна ефикасна манифестација во сферата на трудот и општествено-политичкиот живот. Во поглавјето „Програма за развој на ИКТ во образованието“, се нагласуваат насоките за развој на образованието во функција на поддржување на информатичкото општество, односно техничко (компјутерско) опремување на образовните институции, професионално усовршување (едукација) на наставниот кадар којшто применува информатички технологии за изведување на наставата со прифаќање и примена на ИКТ како алатка за извршување на работните задачи. Притоа, се нотира дека одржувањето чекор со светските трендови ја налага потребата од користење на средствата на ИКТ не само во основното, средното и високото образование, туку и во предучилишниот период, за да не се изгубат драгоцените можности кои ги нуди овој период од развојот на човекот. Заложбите се движат во насока на *ревидирање на наставните програми во зависност од научните дисциплини и наставните подрачја, дизајнирање на целно ориентираните наставни програми, како основа за ефикасна подготвеност на децата/младите за развивање способности за самостојно творечко и критичко мислење и расудување и квалитетен живот.*

³ Види: <http://fvm.ukim.edu.mk/documents/Nacionalna-programa-za-razvoj-na-obrazovaniето-vo-Republika-Makedonija-2005-2015.pdf>

Министерството за информатичко општество и администрација има изготвено две стратегии кои директно се однесуваат на придобивките од вклучувањето на информациско-комуникациските технологии во наставата во основните и средните училишта. Првата е „Националната стратегија за развој на е-содржини 2010 – 2015“⁴, насочена кон осовременување на образовниот процес и подобрување на квалитетот на образованието, пред сè, преку интегрирање на дигиталните технологии во наставата. Во стратегијата најнапред се истакнува дека: „Модерното образование на учениците им овозможува да се стекнат со две информатички писмености. „Првата писменост“ се однесува на ИКТ знаењата на учениците, додека „втората писменост“ се однесува на способноста на личноста да ја зголеми сопствената ефективност и продуктивност на работа користејќи ИКТ технологии.“ Во таа насока, во планот за развој конкретно е дефинирана методологијата за избор на предмети опфатени со е-содржини од природно-математичката, општествено-хуманистичката област и изучувањето јазици за основното образование (како и за средното) и наведени се предметите мајчин јазик (Македонски, Албански, Турски и Српски јазик), Запознавање со околината, Историја, Географија, Музичко и Ликовно образование. Исто така, предложена е рамка – критериуми за ефикасен избор на наставни содржини за кои ќе бидат изработени е-содржини, како и детален опис на процесот на изработка на е-содржини (технички спецификации, спецификација за изработка на сценарија, следење на текот на изработката, критериуми за прием на крајните продукти). Стратегијата ги посочува и клучните фактори за ефикасна реализација и развој на е-содржини, особено наставниот кадар за правилно користење и имплементирање на дигиталните содржини во реализацијата на наставната програма.

Во вториот документ, Национална стратегија за е-вклучување 2011-2014⁵, чијшто носител е Министерството за образование и наука, се апострофира значењето на *дигиталната писменост*, следејќи ги препораките за информатичко општество на Европската Унија, особено на европската стратегија Европа 2020, за важноста на едукацијата на европските граѓани за користење на ИКТ и дигиталните медиуми, како и за привлекување на младите да ги користат овие технологии во образовниот процес. Основна цел на Стратегијата е „намалување на дигиталниот јаз и создавање инклузивно информатичко општество за сите граѓани, обезбедувајќи зголемена и поквалитетна употреба на ИКТ во секојдневниот живот на граѓаните, олеснети услови за пристап до ИКТ и зголемување на вештините на граѓаните“. Клучен приоритет на Стратегијата е „зголемување на сеопштата дигитална писменост и компетентност на граѓаните“, што вклучува мерки за дигитализирање на формалниот образовен процес, особено во основното и средното образование (компјутеризација и воведување интернет во училиштата, обезбедување електронски содржини достапни на интернет и воведување на алатки ИКТ во наставата) и дообразување на возрасните лица, невработените и лицата со инвалидност (преку курсеви за работа со компјутери, интернет, електронска пошта...).

4 Види: http://www.mio.gov.mk/sites/default/files/pbl_files/documents/strategies/strategija_e-sodrzini_2.pdf

5 Види: http://www.mio.gov.mk/sites/default/files/pbl_files/documents/strategies/Strategija_za_e-vklucuvanje.pdf

Документ во кој за првпат се отвора прашањето на медиумската писменост е Предлог-стратегијата за развој на радиодифузната дејност во Република Македонија за периодот 2013 – 2017 година (документ којшто не беше усвоен од Собранието на РМ)⁶, на Советот за радиодифузна дејност (денес Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги). Предлог-стратегијата посветува посебно поглавје на медиумската писменост и јасно ја нагласува потребата од нејзина промоција како најголем интерес на македонското општество, процес во којшто треба да се вклучат образовните институции со механизми за проверка на ефектите од медиумското образование во наставните програми, медиумските професионалци со развивање на саморегулативни кодекси поврзани со почитување на професионалните стандарди за зголемување на нивната одговорност при креирањето на медиумските производи, регулаторните тела во медиумската област со развивање посебни програми со повеќе активности поврзани со медиумската писменост, претставниците на граѓанското општество со различни иницијативи и проекти, како и научните институции со истражувања во оваа област. Во акцискиот план, Стратегијата предлага вклучување на концептот на медиумската писменост во медиумската политика на Република Македонија, како и обезбедување натамошен развој на медиумската писменост во образованието, со спроведување на истражување за ефектите од медиумското образование во наставните програми и изработка на програма за натамошен развој.

Најновата „Стратегија за развој на образованието за 2018-2025 година и акциски план“⁷ на Министерството за образование и наука е насочена кон квалитетот на образованието, инфраструктурата на образовниот систем, капацитетите на човечките ресурси, како и кон „развој на генеричките и клучните компетенции кај учениците со цел тие да се развијат во критички субјекти, активни и релевантни учесници во општествениот живот“. За тоа, се нагласува, е потребно развивање на чекори и алатки за инкорпорирање на: *генеричките компетенции* – за критичко мислење и носење аргументирани одлуки, способноста за решавање проблеми и примена на знаењата во реални практични ситуации, за интерперсонални и интраперсонални социо-емоционални вештини; *како и клучните компетенции* – да се учи како да се учи, иновативност и претприемништво, граѓанска и општествена одговорност, културна свесност и изразување, истовремено со клучните компетенции за комуникација на мајчин и странски јазик, за математика, природни науки и технологија и дигиталната компетенција. Несомнено, компетенции кои се стекнуваат и преку медиумското образование, но тоа не е нотирано во стратегијата. Вниманието и овој пат е насочено кон *информатичката писменост*. Така, во целите, покрај рационализација на наставните планови и програми (односно поврзување на темите во интегрирани програми), приспособување на наставните програми на возраста на учениците, унапредување и приспособување на инструментите за обезбедување квалитет со којшто во центарот на вниманието е ученикот и неговиот најдобар интерес, доследно спроведување на концептот на инклузивно и мултикултурно образование со фокус врз демократските вредности, човековите пра-

6 Види: <http://avmu.mk/wp-content/uploads/2017/05/Predlog-Strategija-i-Akciski-plan.pdf>

7 Види: <http://mrk.mk/wp-content/uploads/2018/10/Strategija-za-obrazovanie-MAK-WEB.pdf>

ва, родовата еднаквост, почитување на различноста..., се нагласува потребата од интензивирање на примената на ИКТ во образованието преку воспоставување портал за е-учење и систем за управување со учењето и континуирана обука на кадарот за користење на нови технологии и ИКТ алатки во образованието. Во тој контекст е нотирано дека иако за сите основни и средни училишта се обезбедени персонални компјутери достапни за сите ученици, примената на ИКТ во образовниот процес не е доволно ефективна. Односно, недостасуваат стандарди за користење на ИКТ во образовниот процес, а сите наставници не се добро обучени. Софтверот што е на располагање не е соодветен да ги задоволи тековните потреби, а за реализацијата на многу содржини ИКТ не е нужна, туку напротив, компјутерите повеќе пречат, го окупираат просторот и ја отежнуваат комуникацијата на релација наставник – ученик. Но, значајно е да се нагласи дека една од целите на Стратегијата е и создавањето основи за осмислување и „развивање на интегрална реформа како една целина која ќе го опфати севкупното образование“, од предучилишното до високото, како процес и можност за доживотно учење, во којшто логично и сукцесивно се надоврзуваат нивоата на образование.

Во меѓувреме, Министерството за информатичко општество и администрација има донесено бројни национални стратегии и акциони планови, но фокусот повеќе не е врз информатичко-комуникациските технологии. Исто така, треба да се спомене и Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, односно Предлог- Стратегијата за развој на радиодифузната дејност во Република Македонија 2018-2022 година (која се уште не е донесена), насочена кон шест клучни области: професионалност и уредувачка независност на медиумите, заштита и развој на медиумскиот плурализам, заштита на човековите права во медиумските содржини, регулаторна рамка која овозможува развој на медиумите, обезбедување услови за раст и развој на пазарот и конкуренцијата и развој на медиумската писменост. Во сферата на медиумската писменост, акцентот ќе биде врз поттикнувањето на критичкото примање и разбирање на медиумските содржини кај граѓаните, како и врз зголемувањето на улогата на медиумите во развојот на медиумската писменост.

5.

Медиумската писменост во наставните програми во основното образование во Македонија

Терминот „медиумска писменост“ не постои во ни една наставна програма на кој било предмет што се изучува во основното образование. Но, тоа не значи дека учениците во основното образование не учат за медиумите, за нивната улога во општеството, за правото на слобода на изразувањето и информирањето, за видовите медиуми и сл.

Суштинското прашање е што учат и кои се резултатите од тоа учење?

Исто како и во други обиди за утврдување на критериумите за анализа на медиумската писменост во курикулумите во основното образование (како, на пример, во Европската студија за медиумска писменост и образование ЕМЕДУС¹, во која се анализираа наставните програми во основното образование во 27 земји членки на Европа, потоа дебатата за утврдување на методолошкиот пристап и концептуалната рамка врз кои ќе се заснова ваков тип анализа²), и во ова истражување се отвори дилемата кои сегменти и аспекти од националното основно образование да се толкуваат во однос на медиумската писменост.

Сепак, појдовната точка беше од концептуалната рамка за развивање критериуми за оценка за нивото на медиумска писменост, што ја разви ЕАВИ³ во 2010 г., и од Експертската група за медиумска писменост што ја формираше Европската комисија. Според студијата на ЕК за оценка на нивоата за медиумска писменост, концептот за медиумска писменост има две димензии: **(1) индивидуални компетенции и (2) фактори на средината. Индивидуалните компетенции** се дефинираат како „индивидуален капацитет за примена на одредени вештини...кои користат широк опсег на способности и опфаќаат растечки нивоа на свеста, капацитет за критичко размислување и способност за произведување и пренесување порака“⁴.

Од друга страна, **факторите на средината** претставуваат „пакет контекстуални фактори (а се одразуваат врз индивидуалните компетенции), коишто влијаат врз широкиот опсег на медиумското образование, вклучувајќи ја информациската достапност, политиката за медиумите, образованието, улогите и одговорностите на учесниците во медиумската заедница“⁵.

1 Извештај за формалното медиумско образование во училиштата во 27 земји на Европската Унија, 2014 г. Види повеќе на <https://eavi.eu/wp-content/uploads/2017/02/Media-Education-in-European-Schools-2.pdf>

2 Крис Ворсноп во Медиумска писменост преку критичко мислење ги сумира најзначајните обиди за утврдување на концептуалната рамка за медиумско образование. Види повеќе на https://depts.washington.edu/nwmedia/sections/nw_center/curriculum_docs/stud_combine.pdf

3 Граѓанска организација за медиумска писменост од Брисел, www.eavi.eu. Повеќе за структурата на критериумите за оценка на медиумската писменост, види на <https://eavi.eu/wp-content/uploads/2017/08/assessing.pdf>

4 Завршен извештај за студијата Критериуми за проценка на нивоата за медиумска писменост, стр. 7. Достапно на: http://ec.europa.eu/culture/media/media-content/media-literacy/studies/eavi_study_assess_crit_media_lit_levels_europe_finrep.pdf, стр.7.

5 Ibidem.

Медиумско образование	Присуство на медиумското образование во наставните планови и програми
	Начинот на третирање на медиумското образование во наставните планови и програми
	Едукација на професорите
	Дидактички материјали
Медиумска политика	Присуство на медиумската писменост во законските и подзаконските акти
	Постоење и мандат на регулаторните тела
	Активности на регулаторните тела
	Постоење и активности на саморегулаторните тела
Медиумска индустрија	Активности на дневните весници
	Активности на телевизиските и на радиостаниците
	Активности на филмските фестивали
	Активности на телефонските компании и даватели на интернет-услуги
	Активности на индустријата за информатички технологии
Граѓански сектор	Постоење граѓански организации кои се занимаваат со унапредување на медиумската писменост
	Активности на граѓански организации во областа на медиумската писменост
	Соработка со медиуми

Табела 1 – Преглед на факторите на средината кои влијаат врз нивото на медиумската писменост

Оттука, при утврдување на третманот на медиумската писменост во образованието во Македонија, се тргна од следните прашања:

1. Какво е присуството и третманот на медиумското образование во наставните планови и програми?
2. Кои дидактички материјали се користат во наставата?
3. Како е регулирана едукацијата на професорите за оваа област?
4. Какво е присуството на медиумското образование во националните стратегии за образование?

Со оглед на тоа дека при анализата на наставните програми и нивната примена во практиката е поврзана и со употребата на различни дидактички средства, двете прашања се сублимирани во потточката 5.1.

5.1. Какво е присуството и третманот на медиумското образование во наставните планови и програми

Врз основа на наставните планови и наставните програми достапни на веб-страницата на Бирото за развој на образованието www.bro.gov.mk, како и врз основа на дискусиите со наставниците од фокусните групи во осумте плански региони (Источниот, Североисточниот, Полошкиот, Пелагонискиот, Скопскиот, Југоисточниот, Југозападниот и Вардарскиот Регион) и на анализата на важечката регулатива и релевантни документи, првичниот заклучок е дека медиумската писменост во македонскиот об-

разовен систем влегува во интеркурикуларниот модел на медиумско образование. Тоа значи дека не постои предмет којшто е посветен исклучително само на медиумската писменост. Постојат делови од оваа област кои се изучуваат во повеќе предмети, во сите години од основното образование. Најчесто тоа е во следните предмети, иако и во другите предмети (задолжителни или изборни), се третираат теми за медиумите од различни аспекти.

- **Мајчин јазик** (во сите јазици на кои се изведува наставата во основното образование: македонски, албански, турски, српски и босански)⁶ од прво до деветто одделение⁷;
- **Животни вештини** во трите развојни периоди (од прво до трето, од четврто до шесто и од седмо до деветто одделение). Оваа наставна програма всушност не е посебен предмет, туку е програма која што се реализира во сите развојни циклуси, освен во прво одделение.
- **Работа со компјутер и основи на програмирањето** во трето, четврто и петто одделение;
- **Општество** во четврто одделение;
- **Творештво** (изборен предмет) во четврто одделение
- **Проекти од информатика: НАПРАВИ ПРОМЕНА (изборен предмет)** во седмо и осмо одделение;
- **Граѓанско образование** за осмо одделение (нова програма) и **Граѓанско образование** за деветто одделение (стара програма).

Мајчин јазик. Во нашиот образовен систем не се користи терминот „медиумска писменост“, но затоа во предметот *Мајчин јазик*, во програмското подрачје *Медиумска култура*, во текот на сите години и развојни периоди се изучуваат различни аспекти на медиумите во општеството, најчесто со дидактичка препорака за ова подрачје да се одвојат 10-12 часови (од 144-180 часа на годишно ниво, во зависност за кое одделение станува збор)⁸. Тоа значи дека во овој предмет, во којшто учениците најчесто ги учат видовите медиуми (радио, телевизија, печат, онлајн весник), спецификите на различни медиумски содржини и изрази (радиодрами, ТВ емисија, филм, драма и др.) и програми (информативни, забавни, образовни) се посветени околу 5-7% од целата наставна програма по Мајчин јазик. Во зависност на кој развојен период се однесува и за кое одделение, БРО има поставено и различни цели, содржини, поими, активности и методи. Притоа, клучната дидактичка препорака на БРО до наставниците е да применуваат интегрирана програма којашто ќе вкврсти обработка на тема што е заедничка за два или повеќе предмети (на пример, учениците да направат вест или извештај за настан што се изучува на пример, во предметот Историја).

⁶ Според „Стратегија за образованието 2018-2025“, во земјата има 347 основни училишта (околу 1.100 вклучувајќи ги и подрачните).

⁷ Учебниците за исти предмети на различните јазици не се идентични, но содржината ја следи наставната програма.

⁸ Наставен план за деветгодишно основно образование за учебната 2018-2019 г., БРО, достапен на: http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/nastaven_plan/Resenie_za_dopolnuvanje_nastaven_plan_devetgodishno_2018.pdf

Она што недостасува во наставните програми е поврзувањето на зададените цели со конкретните резултати од учењето (како, на пример, во новата наставна програма по Граѓанско образование за осмо одделение за учебната 2018/2019), парадигма на којашто, впрочем, се инсистира во Стратегијата за образование 2018-2025 за комплементарност со очекуваните компетенции предвидени со Законот за национална рамка на квалификации од 2016 година. Ова во значаен дел се должи на фактот што важечките наставни програми по Мајчин јазик се донесени пред 10-ина години и сосем малку или воопшто не се ажурирани.

Програмско подрачје „Медиумска култура“ во предметот Мајчин јазик

Во *прво одделение* учениците се запознаваат со различните видови емисии (телевизиски, радио), видови цртани филмови (куклен и анимиран), филм и серија за деца, стекнуваат елементарни знаења за театарот и драмската уметност, се запознаваат со детските списанија, со библиотеката.

Слични се целите и содржините и во *второ одделение* (се поттикнува селективно следење на ТВ-содржини, се поттикнуваат учениците да пројавуваат интерес за следење детски печат, списанија и весници). Во *трето одделение* се става акцент врз радиото како медиум, се слушаат радиоемисии, се гледаат ТВ-емисии, со цел да се поттикнат да прераскажуваат настани и ликови. Во оваа наставна програма е предвидено и пребарување преку интернет.

„Одиде прво во библиотека, потоа гледаме ТВ-емисии, документарни емисии, филмови. Слушаме детски радиодрами што ги имам во мојата архива.“⁹

„Гледаме ‘Македонски народни приказни’, а некои лектури ги гледаме филмувани и дискутираме за разликите. Најтешко оди со печатениот медиум поради тоа што порано дома се читале весници, но денес не. Децата нема од кого да учат читање весници.“¹⁰

Во *четврто одделение*, целите и содржините во „Медиумска култура“ се на повисоко ниво, со очекувања од учениците „да разликуваат видови ТВ-емисии (образовни, научно-популарни, народни приказни, детски квизови)“, да следат и да разликуваат видови филмови (долгометражен, цртан, игран) и самостојно да користат информации од детски и дневен печат. Она што е карактеристично е што во ова одделение медиумите се изучуваат и во предметот Општество, во којшто учениците треба да ја увидат својата поврзаност со општеството преку различни начини на информирање. Како предлог-активности, БРО препорачува на часовите читање списанија, следење радио, документарна емисија, извлекување основни информации и разговор за нив, истражување на позитивните и негативните страни од корситењето весници, радио, ТВ и интернет.

⁹ Извадок од фокусна група со наставници од Штип, 21.11.2018 г.

¹⁰ Извадок од фокусна група со наставници во Куманово, 31.10.2018 г.

„Пред некоја година ја посетивме издавачката куќа ‘Просветно дело’ и таму видовме како се изработува еден весник, што е уредник, што е автор. И кога ја работевме оваа тема, ги поделив децата во групи. Во списанието ‘Другарче’ има математичка страница, страница за јазик, па така беа поделени и децата. Си дадоа име на издавачката куќа и го направија како списание на одделението. Лани, пак, во предметот Македонски јазик, во рамките на изразување и творење, учениците требаше да направат извештај од нешто и сами посакаа да бидат во улога на новинари. Јас ги ставив да известуваат од местото на настанот, во живо. Сето тоа беше направено како телевизиско презентирање, па им побарав и тоа да го имаат и во пишана форма. Ова им е интересно и на учениците од четврто и од петто одделение.“¹¹

Во петто одделение учениците учат да го препознаваат редоследот на настаните во филмот и театарската претстава, да се запознаат со поимите сценографија и костимографија во филм и театарска претстава (на што поттикнува, како се доживува), разговараат за музиката во филмот.

Во шесто одделение се цели учениците да умеат да ги именуваат процесите во создавањето книга; да препознаваат рубрики во весници и списанија, да разликуваат видови медиуми: електронски и печатени, да ја знаат улогата на режисерот, актерот, костимографот и сценографот; да разликува актер и артист; да ја знаат улогата на медијатеката. Препораката од БРО за посета на театарска претстава е често применувана во наставата, честопати адаптирана според можностите и личниот ангажман на наставниците.

„Кај нас во ОУ ‘Кирил Пејчиновиќ’ во Теарце, спортската сала е добро опремена, па се случува таму да се игра претстава и влезот да биде бесплатен. Децата едвај чекаат такво нешто да се случи. Има доста проекти, дури и актери од Скопје доаѓаат.“¹²

Како групни цели во развојниот период од седмо до деветто одделение, меѓу останатите, се настојувањето „ученикот/ученичката да се оспособи за интерпретирање и вреднување на литературни, сценски, филмски, телевизиски и друг вид медиумска продукција“; како и „да се оспособи за примена на информациите до кои се доаѓа преку ИКТ“.

Оттука, во седмо одделение се очекува ученикот/ученичката „да прави разлика меѓу видовите филмови според намената и содржината“; „да знае концизно да прераскажува содржина на гледан филм од кој било вид“; „да умее да го согледа позитивното и негативното во постапките на ликовите во филмот“, „да ги осознае техниките и развојните периоди на цртаниот филм и куклената театарска претстава“; „да ги

11 Интервју со наставничка по одделенска настава од Скопје, 03.11.2018 г.

12 Интервју со наставничка по одделенска настава од Полошкиот регион, 19.11.2018 г.

воочува и позитивните и негативните карактеристики во однесувањето на ликовите (од цртани филмови и куклени претстави)“, „да ги воочува образовната и воспитната улога на овие филмови во културата на живеењето“... Но, во истиот предмет, во друго програмско подрачје, „Изразување и творење“, се третираат соопштението и веста како комуникациски алатки, при што се работат вежби за нивна изработка, споредба и презентација.

Во *осмо одделение*, сите часови во Медиумска култура се посветени на филмот и придружните елементи: сценарио, ликови, говорот во филмот. Овие содржини се надградуваат и во *деветто одделение*, кога се очекува од учениците да ги знаат изразните средства и поими во филмската уметност: говор, шминка, глумица, музика, ефекти, маски и сл.

„Бидејќи немам ЦД-плеер, за темата за македонски филм, им велам на учениците од дома на интернет да најдат некој филм, да го донесат и притоа посочувам кои филмови: „Волчја ноќ“, „Мис Стон“, „Фросина“, а тие потоа ми носат филм со Џеки Чејн. Кога ќе ги прашам зошто не донеле, некои кажуваат дека не нашле, а некои, пак, велат дека сето тоа им е досадно и чудно им било да слушаат македонски јазик. Овие ученици се друга генерација, бараат повеќе да научат. Во нашиот предмет, Македонски јазик, нема дигитални содржини и речиси ништо и да не е променето.“¹³

Наставниците се жалат на неажурираните учебници во сите јазици на кои се изведува наставата.

Така, на пример, во учебникот по македонски јазик за четврто одделение, на учениците им се предлага вежба за анализирање на насловните страници на весникот „Шпиц“, „Време“, „Дневник“ и сл., кои не постојат повеќе години.

Во фокусната група во Скопскиот Регион учествуваше и Соња Јовановска, предметен наставник по македонски јазик, која е коавтор на учебниците по македонски јазик од шесто до деветто одделение.

„Учебниците се донесени во 2008 год. Јас и другите колеги коавтори, откако изминаа пет години по усвојувањето, реагиравме до БРО дека учебниците треба да се ревидираат, бидејќи, нели, наставната програма треба да еволуира како што напредува општеството. БРО не реагираше по нашето укажување. Потпишавме нов договор, поминаа нови пет години, а учебниците не се сменети.“¹⁴

Се чини дека најаларматна е ситуацијата со учебниците по Турски јазик, па наставниците се сами се снаоѓаат:

¹³ Предметен наставник по Македонски јазик од Битола, 20.11.2018

¹⁴ Извадок од изјавата на Соња Јовановска, предметен наставник по Македонски јазик на фокусна група во Скопје, одржана на 02.11.2018 г.

„Работам со првачиња и еве, две-три години немаме книги. Да, наставникот ќе се труди, но три години јас да се малтретирам, за сите пет часа бидејќи нема учебници ни за Природни науки, ни за Општество, ни за јазик, да барам работни листови по сите предмети не е фер. Не е исто за тие што имаат литература и за тие што немаат. За турски јазик нема превод, малку тиражи се, не се преведуваат. А и тие што се преведуваат се со многу грешки, па коригираме. За „Медиумска култура“ имаме 9 часа, а во учебниците кои се многу стари, нема дел за медиумите.“¹⁵

Освежени учебници се потребни и во наставата по албански јазик.

Фалат учебници, печатењето на новите стагнираше со реформите кога се вовеле деветтолетката. Не се направија учебници за сите одделенија. А „Медиумска култура“ во учебниците по Албански јазик ја има според програмата, на пример, театар, вест, библиотека, филм... Ги има овие содржини, но тоа е многу малку, 3-4 реченици.¹⁶

Граѓанско образование. Предметот Граѓанско образование, којшто се изучува како задолжителен предмет во осмо и во деветто одделение, застапен со еден час неделно, беше еден од најдебатираните кога станува збор за реформи на образовниот систем од 2016 год. Спорните тематски обработки во учебниците беа причина за нивно повлекување од наставата, а промените во наставната програма се чини дека најревносно тргнаа токму од овој предмет, како и од програмите за прво одделение.¹⁷ Министерството за образование и наука, во текот на 2017 и 2018 година, формираше повеќе работни групи составени од претставници на повеќе институции (МОН, БРО, универзитетски професори, практичари), кои почнаа да работат врз ажурирање на наставните програми за предметите во првиот развоен период, како и за предметот Граѓанско образование. Периодот на истражувањето се совпадна со штотуку одобрената нова наставна програма за осмо одделение, без учебник, и парцијални тематски целини во форма на брошури им се доставуваат на наставниците во неколку наврати во текот на учебната година.¹⁸ Наставниците се обучуваа(т) во текот на првото полугодие.

„Според информациите од колегите кои беа обучувачи за овој предмет, досега се спроведени обуки за примена на наставната програма по Граѓанско образование за осмо одделение. Повеќе од 400

15 Интервју со предметен наставник по Турски јазик од Полошкиот Регион.

16 Предметен наставник по Албански јазик и литература, Тетово.

17 Големи реформи во програмите за прво одделение на почетокот на 2018 година најави тогашната министерка за образование и наука Рената Дескоска. Објава на веб-страницата на МОН: <http://www.mon.gov.mk/index.php/2014-07-23-14-03-24/vesti-i-nastani/2231-golemi-promeni-vo-osnovnoto-obrazovanie-novi-nastavni-planovi-i-programi-za-prvoodelencite>

18 До почетокот на декември 2018 година, беа изготвени три брошури, кои се всушност првите три теми од новиот наставната програма за предметот Граѓанско образование. Тие се достапни на веб-страницата на БРО www.bro.gov.mk

*наставници ја следеа обуката, на сите наставни јазици на кои се изведува наставата.*¹⁹

Во овој предмет, од вкупно шест, медиумите се изучуваат само во една тема (четвртата), насловена како „Религијата, уметноста и медиумите во граѓанското општество“. Во препорачаните шест часа за реализација на темата, за „Медиумите во демократското општество“ се предвидени само два часа, на кои од учениците се очекува да ги постигнат следните резултати: „да ја препознава улогата на медиумите во креирањето на јавното мислење низ конкретни примери“; „да ги анализира можностите за примена на современите медиуми во својата средина (училиштен весник, училишно радио, интернет, портал, блог, видео блог – влог) во насока на унапредување на граѓанските вредности“. Во недостаток од учебник, БРО им препорача на наставниците литература и прирачници кои се компатибилни со наставната програма.²⁰

*„Темата Медиуми е последна тема. Бидејќи учебникот за осмо е повлечен, сега добиваме брошури преку Бирото за развој на образование. Ги добиваме тема по тема. Но, лично сметам дека овие нови концепти за Граѓанско образование се на многу висок стил напишани, многу се теоретски. Второ не знаеме дали темата Медиуми ќе ја има или ќе биде во некоја друга форма. Трето, оваа тема се обработува во април, мај, и учениците не се многу заинтересирани затоа што доаѓа крајот на учебната година. И четврто, сметам дека оваа тема не е доволно застапена, а е важна, особено за нашето општество, кое е општество на плурализам и секој треба да има изграден став, да селектира и да филтрира информации.“*²¹

Но, и во оваа предлог-литература нема учебници и прирачници исклучиво за медиумите и за нивната улога во креирањето на јавното мислење, ниту, пак, за форми за медиумска продукција. Најблиску до ова е препораката во *Практикумот за интегрирање на мултикултурното учење во наставата за основно и средно образование*²² во темата „Новинарската статија за културните заедници“, предложена за предметот по Мајчин јазик во деветто одделение.

Во Граѓанско образование за деветто одделение, во моментот на истражувањето, на сила е програмата од 2007 година, иако ресорното Министерство за образование и наука најави ревидирање на наставните програми. Тука сè уште важи препораката на БРО за шест часа за темата „Медиуми“, со што од ученикот/-чката се очекува да ги постигнат следните цели: „да препознава различни видови на масовни

19 Извадок од интервју со Блага Панева, советничка по македонски јазик во БРО.

20 Види „Предлог листа на прирачници за реализација на наставата по предметот Граѓанско образование во осмо одделение од деветгодишното основно образование согласно темите од наставната програма“, достапно на www.bro.gov.mk

21 Извадок од интервју со наставник по Граѓанско образование од Куманово, 31.10.2018 год.

22 Линк до Практикумот за интегрирање на мултикултурното учење во наставата за основно и средно образование: <http://pmio.mk/wp-content/uploads/2017/02/Praktikum-za-integriranjena-na-multikulturnoto-ucenje-vo-nastavata-za-osnovno-i-sredno-obrazovanie.pdf>

медиуми“; „да ја објасни улогата на масовните медиуми во современото општество“; „да ги објасни карактеристиките на масовните медиуми“; „да ги препознае изворите на информации и да го оценува нивниот квалитет“; „да ги разбере последиците од неточното информирање; да ја сфати потребата од медиумската култура“.

Работа со компјутер и основи на програмирање. Предметот Работа со компјутер и основи на програмирање, според Наставниот план на БРО, се воведува во трето, четврто и петто одделение, со два часа неделно. Целите на наставата покриваат три дела: компјутерски науки, информатичка технологија и дигитална писменост. Предметот е дизајниран низ седум теми, насочени кон стекнување основни знаења, вештини и компетенции за компјутерската и дигиталната писменост.

Во програмата за трето одделение, во четвртата тема, „Онлајн живеење“, со препорачани 12 часа од БРО во кои ученикот/ученичката треба „да се запознае со интернетот како средство за добивање и споделување информации/содржини“, „да знае да отвори веб-страница и да се ориентира во неа“, „да знае како да се движи од една до друга веб-страница, односно да ги препознава позициите кои се хиперлинкови“, „да знае како да пронајде информација од интернет за соодветна цел, да селектира и да зачува содржина“, „да се оспособи за пронаоѓање и преслушување на видеосодржини на интернет“, „да ги запознае последиците од споделување на приватни информации на интернет“.

Во суштина, низ овој предмет, учениците учат да ги практикуваат трите компоненти на медиумската писменост, а тоа се *пристап, анализа и продукција* на медиумска содржина во која било форма.

Но, се чини дека изведувањето на програмата оди со тешкотии, особено поради слабата техничка и компјутерска опременост на училиштата, што впрочем се нотира како предизвик и во Стратегијата за образование 2018-2025:

„...Повеќето од училиштата се незадоволително опремени со помагала за предметна настава, но и со дополнителна ИКТ опрема (на пр. ЛЦД проектори, смарт-табли итн.) Современите наставни методи и техники не се применуваат доволно во пракса. Сè уште не постои електронска образовна платформа за учење.“²³

Оваа констатација ја делат речиси сите наставници кои беа консултирани.

„Ние сè уште ги користиме оние малите компјутерчиња. Но, тие се толку дотраени, батериите веќе се прегорени, имаат толку мал капацитет за меморија, што на часот повеќе време трошам за да создадам технички услови, отколку ефективно да работам со децата.“²⁴

23 „Стратегија за образование 2018-2025 и акциски план“, Министерство за образование и наука, стр. 37

24 Изјава на одделенски наставник по Македонски јазик, Велес, 27.11.2018 г.

„Училиштето сè уште е со септичка јама, нема канализација, а камоли постојан интернет.“²⁵

„Се снаоѓаме. Ако нема интернет, си пуштаме ние преку нашите телефони „хот-спот“ и работиме онлајн. Честопати им велам на децата сами да се приклучат на интернет на нивните телефони за да видиме некое видео што ми е предвидено, иако БРО ни вели дека мобилни телефони не смеат да се користат на час.“²⁶

Животни вештини. Се чини дека најкомплементарна со концептот на медиумската писменост е наставната програма по Животни вештини, која како општа цел има „да придонесе за личниот, емоционалниот и социјалниот развој на учениците, на тој начин што го помага развојот на психосоцијалните вештини, оспособувајќи ги учениците за успешно справување со предизвиците на секојдневниот живот.“ Наставната програма опфаќа три развојни периоди со по три одделенија. Во секој период се повторуваат пет програмски теми. Оваа програма се реализира на часот на одделенската заедница, еднаш неделно (или вкупно 36 часа).

Во наставната програма за прво до трето одделение, во третата тема „Јас и другите: општествени односи“, во содржинската единица: „Развивање критички однос кон медиумите“, меѓу другите цели врзани за осознавање на различни видови медиуми, програмата е насочена учениците „да согледаат дека не се сите информации наменети за деца“, ... „се оспособува да разликува корисни од некорисни емисии/информации“ (програмата не дава категоризација кои се корисни, а кои некорисни емисии/информации, н.з.), „прифаќа дека има корисни и некорисни емисии“.

И во следниот развоен период, од четврто до шесто одделение, во истата тема и содржина, наставната програма предвидува ученикот/ученичката „да знае за медиуми и емисии кои се соодветни на негова/нејзина возраст“, „да се оспособува да консултира различни медиуми и бара различни информации“, „да се оспособува да споредува информации за ист настан добиени од различни медиуми“, ... „да се поттикнува да ја согледува важноста од целосно и сестрано информирање“.

Во третиот развоен период, од седмо до деветто одделение, во истата тема и содржина, има прилично амбициозни цели во наставната програма. Учениците треба „да ги осознаваат целите и ограничувањата на медиумите“, „да се оспособат да ги стават информациите во контекст на правата на луѓето“, ... „да се оспособат да ги проверуваат информациите што ги добиваат преку медиумите“, „да се оспособат да откријат грешки во известувањето на медиумите“, „да се оспособат да градат сопствен став врз основа на информации од повеќе медиуми“, „да се оспособат да ги согледуваат негативните последици од одредени информации во медиумите“ и „да ги сфаќаат последиците од медиумското известување врз луѓето“.

²⁵ Изјава на одделенски наставник по Албански јазик, Куманово, 31.10. 2018 г.

²⁶ Изјава на предметен наставник по Англиски јазик, Охрид, 26.11.2018 г.

Но, во реалноста, се чини дека ваквата наставна програма не се реализира воопшто или не во целост, од причина што часот за одделенската заедница најчесто се користи за дискусија за тековните активности, проблеми во одделението.

„Искусството ни кажува дека во понеделниците (или некој ден), овој час, или општо познат како ‘одделенски час’, неретко се користи за утврдување на оправдано или неоправдано отсуство на учениците во претходната недела или за други тековни активности.“²⁷

Учениците немаат посебен учебник за овој предмет, а наставата се изведува претежно преку диск усија. Иако во наставната програма стои дека за секој развоен период „е подготвен прирачник со примери на работилници од каде што наставниците можат да црпат идеи за непосредна реализација на целите“, БРО го предлага „Прирачник за наставата по изборниот предмет „Вештини за живеење“ (Чонтева, Ж., Коцева, С.)²⁸, во којшто има само една тема посветена на „Реклами и рекламирање“, со која се очекува учениците да развијат „критички однос кон рекламата“.

Слободни ученички активности (новинарска, драмска секција...)

Министерството за образование и наука на училиштата им нуди образец за изработка на годишна програма за работа, врз основа на која секое училиште потоа самостојно ја изработува, а неа ја одобрува основачот.²⁹ Меѓу различните секции кои се нудат се: млади библиотекарски, граѓанска култура, новинарска, драмска, театарска, шаховска итн. Се чини дека новинарската и драмската секција се мошне погодни за учење на основите на новинарството и на јавниот говор. Обично овие секции ги водат наставниците од одделенска настава, предметните наставници по Мајчин јазик и литература или библиотекарите. Успешните резултати на овие секции, видливи преку издавање ученичко гласило во различна форма (сиден весник, печатен весник, онлајн страница) или, пак, организирање театарски претстави, посети на медиуми, најчесто се должат на ентузијазмот на наставникот.

„Ние имаме електронски весник, ‘Весели јаболчиња’. Горда сум да кажам дека работиме со колешки на три јазици: македонски, турски, албански, еве веќе пет години. Наставничките праќаат содржини од децата, дали е песничка, цртежи. Дете од Киргистан и Србија ми прати слика по меил, а ние се радуваме.“³⁰

27 Интервју со Блага Панева, советничка во Бирото за развој на образованието

28 Овој прирачник е за предметот Вештини на живеење, којшто всушност е изборен предмет во седмо, осмо и деветто одделение. Види повеќе на <http://bro.gov.mk/?q=mk/priracnici-za-nastava-po-izbornite-predmeti>

29 Види повеќе во чл.35, став 5 од Законот за основно образование достапен на <http://www.mon.gov.mk/index.php/2014-07-24-06-34-40/zakoni> и Правилник за програма достапен на: <http://www.mon.gov.mk/index.php/2014-07-24-06-34-40/pravilnici/194-pravilnik-forma-sodrzina-programa>

30 Одделенски наставник од Тетово, 19.12.2018 г.

„Пред неколку години имахме соработка со Македонската телевизија, во 'Свон'. Одевме таму цела седмица, па снимавме новогодишна програма, а учениците беа и во техника, да се запознаат со сè. Голема група ученици учествуваа во ова. Потоа, тие доаѓаа тука, ги снимаа учениците и тие можеа да видат како технички се прави снимањето, тонот. Ова беше планирана тригодишна програма на училиштето во која имаше ученици од сите одделенија со ритмички точки, литературно катче, сценски настапи: ја спремивме „Диво месо“ од Горан Стефановски. Но тоа заврши. Сега не го правиме, немаме финансии. Но, така се учи за медиуми.“³¹

Пред 10-ина години за патронот празник на училиштето, директорката ме замоли ако можам да направам весник. За се одбележи за првпат јубилејот, напишав драма посветена на патронот. Беше напорно паралелно да работам, да држам настава, да пишувам текст за весникот, да режирам и да бидам сценарист, и сценограф, и сè. И проби со децата. Жално кога во образованието се очекува само на ентузијазмот, кога ништо не се плаќа. Спласнува ентузијазмот кога ќе видите дека сите околу вас имаат иста плата, а вие имате повеќе работа.³²

5.2. Како е регулирана едукацијата на професорите за оваа област?

Генералниот заклучок од дискусиите со наставниците во основното образование е дека недостасуваат континуирани обуки за медиумска едукација, и покрај тоа што професионалната надградба на наставниот кадар е предвидена со Законот за основно образование. Ова од причина што технологијата и новите медиуми се жива материја, за која наставниците мора да бидат во од со можностите што ги нудат. Слично како и во другите земји, и нашите едукатори го чувствуваат јазот во знаењата и вештините што ги поседуваат учениците и наставниците (особено за компјутерската и дигиталната писменост), стекнати најчесто вон формалното образование. Тоа изискува нови, современи методи на учење, кои ќе го следат современото онлајн живеење.

„Во сета наезда на алатки, бомбардирање со информации, имам впечаток дека децата забораваат да слушаат. Тие реагираат само на визуелни сензации. Значи, ми се случува додека работат на компјутер, јас ги прашувам, им зборувам, тие не ме регистрираат. ...Ние, како наставници, мора да ги оспособиме со вештини за препознавање на манипулации, лажни информации, за тоа како да селектираат точни, неточни, штетни од корисни информации.“³³

31 Интервју со наставничка по одделенска настава од Куманово, 31.10.2018 г.

32 Предметен наставник по Македонски јазик, Струмица.

33 Ibid.

Наставниците сè уште ја паметат обуката за медиумска писменост што Македонскиот институт за медиуми (МИМ) ја спроведе во соработка со Бирото за развој на образование во периодот од 2009-2011 година. Но, освен што со овој проект, со којшто беа опфатени 1.100 наставници по мајчин јазик во основното и во средното образование, се понудија прирачници и онлајн ресурси, се чини дека имплементацијата на овие содржини замре со завршувањето на проектот.

„И покрај позитивниот прием од страна на наставниците за вклучување на понудените содржини во наставните програми по мајчин јазик, за жал, не успеавме да направиме евалуација на резултатите од проектот.“³⁴

Во меѓувреме, во рамките на проектот за *Меѓуетничко интегрирано образование*, што го реализираше Министерството за образование и наука во соработка со УСАИД, Македонскиот центар за граѓанско образование и други невладини организации од 2011-2015 г.³⁵, се реализираа обуки за наставници и ученици за медиумска продукција.

Во оваа насока треба да се спомене и вклученоста на Министерството за образование и наука како член на Мрежата за медиумска писменост, основана од Агенцијата за аудио и аудио визуелни медиумски услуги (АВМУ) во 2017 г. МОН посредуваше во дистрибуцијата на ДВД насловено „Информации, видеа и други документи за МЕДИУМСКАТА ПИСМЕНОСТ“, на кое на едно место се обезбедени најразлични материјали со чија помош наставниците во основните училишта можат да планираат и да реализираат часови по медиумска писменост. БРО даде позитивно мислење за материјалите што се наоѓаат на ДВД-то и ја одобри дистрибуцијата во училиштата.³⁶

Во практиката, наставниците, индивидуално или групно, се вклучени во помали или во поголеми проектни активности врзани за медиумската писменост:

„Во 2014 година со една норвешка невладина организација имавме обука баш за медиумите и како да ги работиме. Многу беше интересно, и уште ми е жал дека не успеавме тоа да го имплементираме. Целта ни беше да ги научиме децата да размислуваат со сопствена мисла, да ги поттикнеме да бидат креативни и отворени. Имаме проблем со децата отворено да говорат. Имаат проблем да прочитаат вест. Особено децата од деветто одделение, кои се изградени деца од четиринаесет години, а ако ви се верува, имаат проблем со читањето. Мисловниот процес сè уште не е им е активиран како што треба.“³⁷

34 Интервју со Блага Панева, советничка во БРО.

35 Види повеќе на <http://mk.pmio.mk/archive/usaid-interethnic-integration-in-education-project-iiiep/>

36 Изјава од Емилија Петреска Камењарова, раководителка на Одделот за човекови права и медиумска писменост во АВМУ

37 Извадок од изјавата на Соња Јовановска, предметен наставник по македонски јазик и литература на фокусна група во Скопје, одржана на 02.11.2018 г.

И во БРО признаваат дека нередовно се следат потребите на наставниците. Една од причините за тоа е намалениот број на советодавните стручни посети во училиштата од страна на советниците.

„До пред десетина години имавме редовни стручни увиди во училиштата. По законските измени, следеше период на стагнација на советодавните стручни посети, а со тоа се намалија и повратните информации од теренот. Состојбата се подобрува во последните две-три години, но не е на задоволително ниво.“³⁸

Оттука е неопходно навремено и стратешко планирање на советодавните стручни посети во училиштата, во текот на целата учебна година, со цел да се добие пореална слика за потребите на наставниците и начинот на реализација на воспитно-образовниот процес.

На кои начини медиумски се описменуваат наставниците?

На студиските програми на педагошките факултети во земјава, се изучуваат сегменти од медиумската култура, но најчесто како дополнителна содржина во рамки на даден предмет. На Педагошкиот факултет при Универзитетот „Климент Охридски“ Битола има неколку студиски програми во кои има повеќа вакви предмети. Таква е, на пример, студиската програма *Наставник за одделенска настава*, во која една од целите во предметот *Македонски јазик* (задолжителен предмет) е „Развивање критички однос кон медиумите и развој на јазичната култура“, слично како и *Правопис и правоговор на македонскиот јазик*, во кој се цели кон „Развивање на јазичната култура и на критички однос кон медиумите“; во предметот *Социологија на образованието* (прва година) студентите се запознаваат со „...улогата на образованието во превенирање и санирање на девијантното поведение, како и на влијанието на масовните медиуми“, „Познавање на улогата на компјутерите и компјутеризацијата на образованието, како и позитивните придобивки и последиците од него“; во *Методика на наставата по македонскиот јазик* предвидена е „Анализа на програмско подрачје Медиумска култура“. На истиот факултет, во студиската програма *Социјална и рехабилитациска педагогија*, како избран предмет во четврта година се нуди *Медиумска писменост*.³⁹

На Факултетот за образовни науки при Универзитетот „Гоце Делчев“ Штип, медиумите се изучуваат во студиската програма *Одделенска настава*, во предметот „Образованието и медиумската култура“, којшто е избран предмет во втора година.⁴⁰

Она што останува како отворено прашање е колку овие наставни програми кореспондираат со потребите на детето од т.н. „генерација зет“ (Generation Z), родено во ерата на новите медиуми и паметните телефони. И наставниците, и дел од уни-

38 Интервју со Блага Панева, советничка во БРО

39 Студиски програми на Педагошкиот факултет при Универзитет „Климент Охридски“ Битола, http://www.pfbt.uklo.edu.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=23&Itemid=147&lang=mk, последен пат пристапено на 11.11.2018 г.

40 Види повеќе на <http://www.ugd.edu.mk/documents/studiski-programi/2017/1-ciklus/fon.pdf>

верзитетските професори се согласни дека студиските програми се само дел од еден „крут систем“, отпорен на промени, а студиските програми се чиста формалност.

„Скромни се искуствата за ангажирање професионалци, практичари како предавачи кои ќе можат да оценуваат. Тоа е законски недостаток (на пример: не можете да оценувате ако не сте доктор на науки). Овие програми се честопати само формалност. Не се води сметка кој ги предава овие теми, каква е компетентноста на кадарот, изборот на литература која се користи, поврзаноста на теоријата и практиката, односно излезните резултати. Сето ова води кон неефикасен систем.

Ако направите анализа на наставните планови и програми во основното образование, ќе се констатира дека медиумската култура е застапена кроскурикуларно, таа обработува некои теми од глума, говор, филм, театар, визуелни уметности, прикажување на филмска идеја, синопсис, и некако тука завршува сè, со некаде 10 часови во 9 одделение, во средното образование медиумско образование и не постои. Колку учениците по завршувањето на своето образование ќе бидат медиумски писмени и оспособени за вреднување на медиумските содржини во суштина најмногу зависи од наставниците, колку време и како тоа го прават. Но прашање е можат ли наставниците со овој концепт на иницијално образование да ги стекнат тие знаења за да можат да ги пренесат на учениците. Моето мислење е дека не можат!“⁴¹

Застареноста на студиските програми на педагошките факултети е нотирана и во Стратегијата за образование 2018-2025, па еден од приоритетите (4.2.) во Акцискиот план е „Подобрување на Студиските програми (иницијалната обука) на наставниците и стручните служби во согласност со професионалните стандарди“, а до 2020 година како индикатор за успех е „Подобрени Студиски програми кои се одобрени од Одборот за акредитација и евалуација на високото образование“. Исто така се предвидува ревидирање на начинот на упис на студенти на овие факултети, односно се предвидуваат околу петстотини стипендии за ученици со подобар успех. Според истиот документ, Министерството за образование и наука до 2019 година треба да формира работна група со препораки за ревидирање на студиските програми.

41 Изјава на Кирил Барбареев, професор на Факултетот за образовни науки при Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип.

Заклучок

Инкорпорирањето на медиумската писменост во образованието одамна е воспоставена практика во светот и во Европа. Најнапред УНЕСКО, а потоа Европскиот парламент и Советот на Европа, преку бројни резолуции и препораки, како приоритет ја истакнуваат потребата од изучување на медиумската писменост во сите степени на образованието и, воопшто, како дел од процесот на учење. Следејќи ги овие насоки, денес речиси нема европска земја во која во училиштата (основните, средните, факултетите) не се изучува како, преку медиумите и со медиумите (печатот, радиото, телевизијата, театарот, филмот, интернетот), учениците да стекнат „компетенции за пристап до различни медиуми, разбирање на медиумските содржини, способност за нивно толкување и критичко вреднување, како и способност за самостојно создавање медиумски пораки. Денес вниманието е насочено кон модалитетите на медиумската писменост во постојните наставни програми, односно кон тоа дали преку воспоставените модели се постигнуваат посакуваните цели. Во таа насока, сè побројни се и истражувањата не само за промоција на медиумската писменост, туку и за евалуација на стекнатите компетенции.

Еден од најчесто применуваните модели за изучување на медиумската писменост во училиштата е интеркурикуларниот пристап, односно нејзино целосно интегрирање во програмата по Мајчин јазик, одделни аспекти во програмите на други предмети, како и различни воншколски активности (новинарски кружоци, училишни весници). Ваков модел применува и Словенија, земја која прва во Централна и Источна Европа ја вовеле медиумската писменост во образовниот систем, од предучилишно до високо образование. Во основното образование, „медиумското описменување“ се реализира преку негово инкорпорирање во наставата на два задолжителни предмети (Мајчин јазик, Граѓанско образование и етика), со методски единици во неколку изборни предмети (Компјутерска писменост, Компјутери, Уметнички дизајн), како и преку бројни воншколски активности (кружоци, предавања, весници). Она што е специфика на овој модел е изборниот предмет „Воспитување за медиум“, составен од три заокружени тематски целини – печат, радио, телевизија и интернет, разработена програма и учебник во печатена форма. Компетенциите што учениците треба да ги постигнат преку задолжителните предмети е критичко восприемање и интерпретирање на различни текстови, развивање на комуникативните, когнитивните и имагинативните способности при создавање сопствени текстови, создавање печатени и електронски соопштенија, разбирање и вреднување рекламни текстови, развој на политичка писменост, критичко мислење за различни ставови и вредности и активно вклучување во општествениот живот. Речиси истите компетенции се застапени и во изборната настава, со нагласок дека учениците треба да научат критички да анализираат, да оценуваат и да креираат разни медиумски форми, да бидат информациски и функционално писмени, да бидат активни граѓани, а не пасивни конзументи на медиумските пораки.

Моделот се применува повеќе од 20 години, но не ги дава очекуваните резултати, особено во делот на изборната настава. Оттука и барањата на стручната и научната јавност на Словенија за инкорпорирање на медиумската писменост

во групата на задолжителни предмети со посебна програма, односно осовременување на постоечкиот предмет Воспитување за медиуми, па дури и негово јасно дефинирање како „писменост“. Тоа е стратешка определба и на државата и треба да ги опфати не само учениците во образовниот процес, туку и возрасните, издавачите, новинарите, креаторите и провајдерите на онлајн услуги. Но, стекнувањето знаење и способност за критичко восприемање на информациите, нивното вреднување и активното формирање однос со светот и општеството освен со медиумската писменост, се поврзува и со дигиталната писменост. Дури во практиката на повидок се иницијативи за посебен предмет „Дигитална писменост“, којшто би ги инкорпорирал дигиталната, медиумската писменост и заштитата на приватноста и личните податоци. Времето ќе покаже дали и какви промени ќе „доживее“ медиумската писменост и медиумското образование.

Во Македонија, до пред десет години, медиумската писменост беше непознаница. Нормативно, таа и денес не е јасно дефинирана. Законот за основно образование многупати е менуван, а една од клучните промени е воведувањето на задолжително деветгодишно образование, кога започнаа реформите на наставните планови и програми. Иако бројни учебници претрпија ревизија, а се воведоа и нови задолжителни и изборни предмети, образовниот систем не ја „препозна“ медиумската писменост како составен дел од програмите за основно образование. Наспроти тоа, стратешки (Министерството за образование и наука) одамна (од 2005 година) е нотирано колку е значајно „компјутерското описменување“ на младите и возрасните и дека е тоа основа за ефикасна подготвеност на децата/младите за развивање способности за самостојно творечко и критичко мислење и расудување и квалитетен живот. Во истата насока се и заложбите за „дигиталната писменост“ (од 2011 година), со цел намалување на дигиталниот јаз и создавање инклузивно информатичко општество за сите граѓани. Денес, пак, вниманието е насочено кон „информатичката писменост“, пред сè, кон потребата од интензивирање на примената на ИКТ во образованието преку портал за е-учење и систем за управување со учењето и континуирана обука на кадарот за користење на новите технологии и ИКТ алатки во образованието. Не ретко, употребата на новите медиуми во наставата се поистоветува со медиумска писменост: учењето со медиумите не значи исто што и учење за медиумите.

Отворено останува прашањето кога и како медиумската писменост ќе се инкорпорира во образовниот систем, особено во основното образование. Она што основците би требало да го научат за медиумската писменост досега е апсолвирано со „вметнување“ одделни програмски подрачја во различни предмети кои покриваат само делови од ова подрачје. Но не како медиумска писменост, туку како „медиумска култура“, „изразување и творење“, или како посебни теми во конкретен предмет, како „онлајн живеење“, „медиуми“, „семејство, домаќинство и општество“. Учениците се запознаваат со различни видови медиуми, печат, радио, телевизија, филм, театар, интернет. Тие читаат списанија, следат радио и ТВ-емисии, гледаат театарска претстава, го прераскажуваат и разговараат за тоа што го прочитале, слушнале или виделе, составуваат соопштенија, вести,

новинарски статии, интервјуа, пребаруваат и селектираат информации на интернет. Сепак, кусо е времето за да се постигнат предвидените амбициозни цели: оспособување и поттикнување интерес за следење различни медиуми, анализирање на нивната содржина и заземање сопствен став за квалитетот на различните информации. Само 5-7% од наставата опфаќа теми кои треба да го поттикнат критичкиот однос кон медиумите. Наставниците „задолжени“ на децата да им ги пренесат овие содржини се оние кои предаваат Мајчин јазик, Општество, Работа со компјутери и основи на програмирање, Граѓанско образование. Неспорна е потребата од осовременување на условите за работа (медијатеки, алатки за медиумска продукција). Недостасува доедукација на наставниот кадар, којшто треба да биде доволно медиумски писмен за да ги пренесе своите компетенции на денешните основци, кои и не паметат живот пред паметните телефони, или на т.н. „генерација ЗЕТ“.

Препораки

Современиот образовен систем неизбежно ја вклучува медиумската писменост во сите нивоа – од предучилишното до високото образование. Тој е концепт којшто систематски и континуирано се надградува, во согласност со развојот на новите медиуми и форми на изразување. Од аспект на вклученоста на медиумската писменост во образовниот систем во Македонија, којшто се соочува со бројни предизвици и реформски процеси, се добива јасен заклучок дека оваа сфера е недоволно застапена. Потребата за итно унапредување на оваа област во основното образование е нужност детектирана не само од наставниците, туку и од истражувачкиот тим којшто ги анализираше наставните планови и програми. Врз основа на наодите добиени од истражувањето на Високата школа за новинарство и за односи со јавноста, следуваат следните препораки:

Општи препораки:

- Хармонизација на законодавството, стратегиите и плановите во образовната политика за развој на медиумската писменост во согласност со европските стандарди и препораки во оваа сфера.
- Унапредување на соработката меѓу сите чинители во општеството со цел поголема промоција на медиумската писменост: развивање дијалог меѓу образовните и други надлежни институции, родителите, граѓанскиот сектор, јавниот сервис, медиумите, медиумската индустрија и Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги.

Препорака до Министерството за образование и наука, до Бирото за развој на образованието и други институции надлежни за образовна политика:

- Воведување на концептот на медиумска писменост во образовниот процес како интеркурикуларен модел на медиумско образование. Дизајнирање, планирање и реализирање програма за медиумска писменост во основното образование чиешто цели ќе бидат комплементарни со трите основни елементи на овој концепт: *пристап, анализа и продукција* на медиумски содржини во сите можни форми.
- Ревизија на постојните наставни планови и програми во основното образование со вклучување теми кои имаат за цел да го поттикнат критичкото восприемање и анализа на медиумските содржини, особено оние на коишто се најмногу изложени учениците – новите медиуми и социјалните мрежи. Оспособување на учениците со вештини и знаења за медиумска продукција и користење на предностите на медиумите за артикулирање на сопствените интереси како активни граѓани во општеството.
- Развивање политика за континуирани обуки, програми за професионален развој и едукација на наставниот кадар за медиумска писменост. Развивање систем на вреднување на ангажманот на наставниците во активности со кои се поттикнува медиумската писменост кај учениците (раководење со новинарските, драмските и сл. секции, подготовка и одржување училиштен весник – печатен или онлајн, организирање драмски и театарски активности и сл.).
- Осовременување на литературата која се користи во наставата со теми за

медиумска писменост: ревидирање на учебниците – на сите јазици на кои се изведува наставата - во кои се третира улогата на медиумите во современото живеење и збогатување на дидактичките помагала за наставниците од оваа област (прирачници, практикуми и сл.).

- Поголема ангажираност од страна на Бирото за развој на образованието во следењето на имплементацијата на наставните програми, со цел навремено утврдување на потребите на наставниот кадар и учениците, особено за темите кои имаат за цел да ја унапредат медиумската писменост кај учениците.

Препорака до педагошките факултети

- Ревидирање на студиските програми на педагошките факултети со современи наставни програми за медиумско образование. Зајакнување на квалитетот на наставниот кадар којшто ги предава овие содржини.
- Унапредување на соработката со медиумите и медиумските организации за вклучување практичари од областа на новинарството и комуникациите во академската настава.

Библиографија

Aufderheide, P. (1993), *Media Literacy - A Report of The National Leadership Conference on Media Literacy*, The Aspen Institute, Washington D.C. Available at: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED365294.pdf>

Buckingham, David (2001). *Media Education. A Global Strategi for Development*. A Policy Paper Prepared for UNESCO, Sector of Communication and Information: UNESCO

Bachmair, Ben, Bazalgette, Cary (2007) *The European Charter for Media Literacy: meaning and potential*, Research in Comparative and International Education, Volume 2, Number 1, Available at: https://www.researchgate.net/publication/250152397_The_European_Charter_for_Media_Literacy_Meaning_and_Potential

Bulger Monica and Davison Patrick (2018) *The Promises, Challenges, and Futures of Media Literacy*, Data & Society Research Institute, Available at: https://datasociety.net/pubs/oh/DataAndSociety_Media_Literacy_2018.pdf

Carmody Hagood , Margaret (2011) *Media Literacy Education: On the Move*, The National Association for Media Literacy Education's Journal of Media Literacy Education 3:1 (2011) 11 – 13, Available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ985659.pdf>

Ding, Suzsanne (2011) The European Commission's Approach Media Literacy, in Media literacy: Ambitions, policies and measures (edt. Sonia Livingstone), COST Action 'Transforming Audiences, Transforming Societies', Available at: http://www.cost-transforming-audiences.eu/system/files/cost_media_literacy_report.pdf

Drotner, Kristen (2014) Media and Information Literacy Policies in Denmark, DREAM and Institute for the Study of Culture – Media Studies, University of Southern Denmark, Denmark, Available at: http://ppemi.ens-cachan.fr/data/media/colloque140528/rapports/DENMARK_2014.pdf

Druick, Zoë, *The Myth of Media Literacy*, International Journal of Communication 10(2016), Available at: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/viewFile/2797/1583>

EAVI - Study on Assessment Criteria for Media Literacy Levels,(edt. Paolo Celot), Brussels 2009, Available at: <https://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/mars/source/resources/references/others/37%20-%20Media%20Literacy%20Evaluation%20Criteria%20Europe%20EU%202009.pdf>

Educating for the Media and the Digital Age, International Conference in Vienna, 1999, (ed. Fiona Gundacker, Koordinationsbüro Gudrun Waltenstorfer) , Vienna In co-operation with UNESCO, Available at: https://www.mediamanual.at/en/pdf/educating_media_engl.pdf

Empowerment through Media Education – An Intercultural dialogue, (eds. Ulla Carlsson, Samy Tayie, Geneviève Jacquinet-Delaunay and José Manuel Pérez Tornero), The International Clearinghouse on Children, Youth and Media, 2008, NORDICOM at Göteborg University, Available at: http://www.mediamentor.org/files/attachments/Empowerment_Through_Media_Education.pdf

Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies (ed. Peter Coles), UNESCO 2013, Paris, France, Available at: http://www.karsenti.ca/archives/UNE2013_01_MIL_FullLayout_FINAL.PDF

Livingstone, Sonia (2004), *Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies*, *The Communication Review*, 7:3–14, 2004, Taylor & Francis Inc., Available at: http://net-workingworlds.weebly.com/uploads/1/5/1/5/15155460/ml_challenges_livingstone.pdf

Hartai, László (2014), *Report of Formal Media Education in Europe* (WP3), EMEDUS, European Media Literacy Education Study, Available at: <https://eavi.eu/wp-content/uploads/2017/02/Media-Education-in-European-Schools-2.pdf>

Wan, G. & Gut, D. (2008). *Roles of media and media literacy education: Lives of Chinese and American adolescents*. *New Horizons in Education*, 56 (2), 28-42. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ832904.pdf>

Wilson, C. Grizzle, A. Tuazon, Kwame, R. Chi-Kim Cheung, A. *Media and Information Literacy Curriculum for Teachers* (2011), UNESCO, Paris, France, Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001929/192971e.pdf>

Iva Junová, Iva (2016) *Media education in primary schools in the Czech Republic*, SHS Web of Conferences, ERPA 2015, Available at: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/pdf/2016/04/shsconf_erp2016_01092.pdf

Kupiainen, Reijo & Sintonen, Sara (2010) *Media Literacy as a Focal Practice*, in *Media Literacy Education - Nordic Perspectives* (eds. Sirkku Kotilainen & Sol-Britt Arnolds-Granlund), 2010, Nordicom, University of Gothenburg, Available at: http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/publikationer-hela-pdf/media_literacy_education_0.pdf

Mapping Media Education Policies in the World - Visions, Programmes and Challenges (Editors: Divina Frau-Meigs and Jordi Torrent), The United Nations-Alliance of Civilizations in co-operation with Grupo Comunicar, UNESCO, European Commission (2009), Available at: https://www.unaoc.org/images/mapping_media_education_book_final_version.pdf

Mapping of media literacy practices and actions in EU-28, (edt. Francisco Javier, Cabrera Blázquez, Sophie Valais) European Audiovisual Observatory, Strasbourg 2016, Available at: <https://rm.coe.int/media-literacy-mapping-report-en-final-pdf/1680783500>

Media literacy in Europe – Contraversies, challenges and perspectives, (edt. Patrick Verniers), Euro Meduc 2009, Bruxelles, Available at: https://euromeduc.eu/IMG/pdf/Euromeduc_ENG.pdf

Media education (1984), UNESCO (ed. Zaghoul Morsy), Paris, Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000625/062522eo.pdf>

Media education in four EU countries - Common Problems and Possible Solutions (2013), My Child Online Foundation and the Kennisnet Foundation (edt. Henk Boeke), Available at: https://www.mediawijzer.net/wp-content/uploads/sites/6/2013/10/rapport_media_onderwijs_EU.pdf

Media Literacy Education - Nordic Perspectives (eds. Sirkku Kotilainen & Sol-Britt Arnolds-Granlund), 2010, Nordicom, University of Gothenburg, Available at: http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/publikationer-hela-pdf/media_literacy_education_0.pdf

Media and Information Literacy for the Sustainable Development (eds. Jagtar Singh, Alton Grizzle, Sin Joan Yee, Sherri Hope Culver), The International Clearinghouse on Children, Youth and Media, 2015, NORDICOM at Göteborg University, Available at: http://www.nordicom.gu.se/sites/default/files/publikationer-hela-pdf/milid_yearbook_2015.pdf

Media Literacy and Education Needs of Journalists and the Public in Albania, BosniaHerzegovina, Macedonia, Montenegro, Serbia - Regional Report, 2017, Available at: http://www.mediacenterbg.org/wp-content/uploads/2017/05/Media-Literacy-and-Education-Needs-of-Journalists-and-the-Public_REPORT_FINAL.pdf

Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medija (2015), Fakultet politickih nauka Univerziteta u Sarajevu, (ur. Viktorija Car, Lejla Turcilo, Mirjana Matovic), Available at: http://www.hanns-seidel-stiftung.com.hr/images/seminari/2015/fpzg_mediji/medijska_pismenost.pdf

Medijska pismenost Slovenija 2014, Fakulteta za medije, Ljbljana, Available at: http://www.pismenost.si/pdf/Raziskava_MP_Slovenija_2014.pdf

Buckingham, D. (2003) *Media Education: education, learning and contemporary culture*, Polity Press, Cambridge, UK

Hobbs, R. (2011). *Digital and Media Literacy – Connecting Culture and Classroom*, Corvin

Oxstrand, Barbaro (2009). *Media literacy education - A discussion about media education in the western countries, Europe and Sweden*. Paper presented at the Nordmedia09 conference in Karlstad University, Sweden, , Available at: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/22007/1/gupea_2077_22007_1.pdf

Peicheva, Dobrinka, Milenkova, Valentina (2016) *Media Education Policy in Bulgaria*, Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science, Vol. 9, No. 1, pp. 7-16, Available at: <http://oaji.net/articles/2016/2466-1462764572.pdf>

Perez Tornero, Tapio Varis (2010), *Media Literacy and New Humanism*, UNESCO Institute for Information Technologies in Education, Moscow, Russian Federation, Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001921/192134e.pdf>

Potter, J. W. (2013b), *Media Literacy*, University of California, Santa Barbara, 7th Edition
Recepoğlu, Ergün (2015), *The importance of media literacy education in the process of*

teacher training in higher education, The International of Social Sciences, Vol.40, NO.1, Available at: <https://www.tijoss.com/TIJOSS%2040th%20Volume/1ergun.pdf>

Tanriverdi, Belgin, Apak, Özlem (2010) Analysis of Primary School Curriculum of Turkey, Finland, and Ireland in Terms of Media Literacy Education, Educational Sciences: Theory & Practice, Available at: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ889203.pdf>

Thoman, Elizabeth, Jolls, Tessa Jolls (2003) *Literacy for the 21st Century*, An Overview & Orientation Guide To Media Literacy Education, Center for Media Literacy, Available at: http://www.medialit.org/sites/default/files/01_MLKOrientalion.pdf

Thoman Elisabeth, (1990) *UNESCO Convenes International Media Literacy Conference in Toulouse*, Available at: <http://www.medialit.org/reading-room/unesco-convenes-international-media-literacy-conference-toulouse>

Worsnop, C., *Media literacy through critical thinking* available at: https://depts.washington.edu/nwmedia/sections/nw_center/curriculum_docs/stud_combine.pdf

ЗАКОНИ, ДОКУМЕНТИ, РЕЗОЛУЦИИ, ПРЕПОРАКИ

Grunwald Declaration on Media Education, Grunwald, Federal Republic of Germany, 22 January 1982, Available at: http://www.unesco.org/education/pdf/MEDIA_E.PDF

Council of Europe: *Recommendation 1466 (2000) Media Education*, Available at: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16811&lang=en>

European Commission, EUROPE 2020 A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Available at: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%2007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

European Commission, Recommendation on media literacy in the digital environment for a more competitive audiovisual and content industry and an inclusive knowledge society, (2009/625/EC), Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009H0625>

European Commission, A European approach to media literacy in the digital environment, COM (2007) 833, Available at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2007%3A0833%3AFIN%3AEN%3APDF>

European Parliament, Recommendation on the protection of minors and human dignity and on the right of reply in relation to the competitiveness of the European audiovisual and on-line information services industry, 2006, Available at: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?!=EN&f=ST%209577%202006%20REV%201>

European Union, Council for Education, Youth, Culture and Sports (2016), Conclusion on developing media literacy and critical thinking through education and training, Available at: <http://www.eunec.eu/sites/www.eunec.eu/files/attachment/files/conclusions.pdf>

Paris agenda or 12 Recommendations for Media Education, Available at: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/Parisagendafin_en.pdf

Parliamentary Assembly, Recommendation 14466(2000), Media Education, Available at: <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16811&lang=en>

Recommendations addressed to UNESCO Adopted by the Vienna Conference „Educating for the Media and the Digital Age“, 1999, Available at: <http://www.nordicom.gu.se/en/clearinghouse/recommendations-addressed-unesco-media-education>

Strategija razvoja medijev v Republiki Sloveniji do leta 2024, Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije junij 2016, Available at: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Fotogalerija/2016/junij/MED-STRATStrategija_razvoja_medijev_v_Republiki_Sloveniji_do_leta_2024_-_v_1.0_junij_2016.pdf

UNESCO (2014), Paris Declaration, The right of access to information, independent media, and safety for exercising freedom of expression, are essential to development, Available at: https://en.unesco.org/sites/default/files/wpfd_2014_statement_final.pdf

UNESCO (1999) Recommendations adopted by the Vienna Conference “Educating for the Media and the Digital Age”, Available at: <https://www.mediamanual.at/en/pdf/recommendations.pdf>

UNESCO-Teacher training. (2008b). Teacher Training Curricula for Media and Information Literacy. Retrieved 12th of March, 2009, Available at: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/teacher_training_curricula_mil_meeting_june_2008_report_en.pdf

Наставен план за деветгодишно основно образование за учебната 2018-2019 г., БРО, достапен на: http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/nastaven_plan/Resenie_za_dopolnuvanje_nastaven_plan_devetgodishno_2018.pdf

Наставна програма по Македонски јазик за I. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/nastavni_programi/I_odd_nastavna_programa_MK-ALB.pdf

Наставна програма по Македонски јазик за II. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/nastavni_programi/II_odd_nastavna_programa_MK-ALB.pdf

Наставна програма по Македонски јазик за III. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/nastavni_programi/III_odd_nastavna_programa_MK-ALB.pdf

Наставна програма по Македонски јазик за IV. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: http://bro.gov.mk/docs/4_nastavni_programi.pdf

Наставна програма по Македонски јазик за V. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/nastavni_programi/V-oddelenie/V_oddelenie_programi.pdf

Наставна програма по Македонски јазик за VI. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/nastavni_programi/Nastavni_programi_VI.pdf

Наставна програма по Македонски јазик за VII. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/6odd/nastavni%20programi/makedonski_jazik.pdf

Наставна програма по Македонски јазик за VIII. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: <http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/VII%20oddelenie/Microsoft%20Word%20-%20makedonski%20jazik.pdf>

Наставна програма по Македонски јазик за IX. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: http://bro.gov.mk/docs/makedonski_jazik.pdf

Наставна програма по Општество за IV. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/nastavni_programi/IV-oddelenie/Nastavna_programa-Opshtestvo-IV_oddelenie.pdf

Наставна програма по Работа со компјутери и основи на програмирање за IV. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/nastavni_programi/IV-oddelenie/Nastavna%20programa-Rabota%20so%20kompjuter%20i%20osnovi%20na%20programiranjeto-IV%20odd.pdf

Наставна програма по Граѓанско општество за IX. одделение во деветогодишно основно образование, Биро за развој на образованието, достапно на: http://bro.gov.mk/docs/gragjansko_obrazovanie.pdf

Практикумот за интегрирање на мултикултурното учење во наставата за основно и средно образование: <http://pmio.mk/wp-content/uploads/2017/02/Praktikum-za-integriranjena-na-multikulturnoto-ucenje-vo-nastavata-za-osnovno-i-sredno-obrazovanie.pdf>

Прирачник по Општество за IV. одделение во деветогодишно основно образование (2017), Биро за развој на образованието, достапно на: <http://bro.gov.mk/docs/prirachnici/Prirachnik%20po%20opshtestvo%20za%20IV.pdf>

Стратегија за образованието за 2018-2025 година и Акциски план, Република Македонија, достапно на: <http://mrk.mk/wp-content/uploads/2018/10/Strategija-za-obrazovanie-MAK-WEB.pdf>

Закон за основното образование, Службен весник на Република Македонија, бр. 103/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015 и 145/2015.

Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Службен весник на Република Македонија, бр. 184, 26.12.2013.

Закон за изменување и дополнување на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Службени весник на Република Македонија, бр. 13, 23.01.2014.

Закон за изменување и дополнување на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Службени весник на Република Македонија, бр. 44, 05.03.2014.

Закон за изменување и дополнување на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Службен весник на Република Македонија, бр. 101, 07.07.2014.

ПИШУВАЈ ГЛАСНО ЗБОРУВАЈ МОЌНО

ВИСОКА ШКОЛА ЗА НОВИНАРСТВО
И ЗА ОДНОСИ СО ЈАВНОСТА

новина
Македонија

MEDIA DIVERSITY
INSTITUTE

www.vs.edu.mk